

Kantoor van afgifte: 2800 Mechelen 1

P 309638

België – Belgique  
P.B. – P.P.  
2800 Mechelen 1  
BC 7215

# Nieuwsbrief

## Mossen en Lichenen - Planten - Paddenstoelen

2009 - 9<sup>e</sup> jaargang nr. 3 juli – augustus – september



**Verschijnt driemaandelijks**

**Afzendadres:**  
Coxiestraat 11  
2800 Mechelen  
[studie@natuurpunt.be](mailto:studie@natuurpunt.be)  
[www.natuurpunt.be](http://www.natuurpunt.be)

**natuurpunt** 

V.u. Willy Ibens. Coxiestraat 11

2800 Mechelen

Deze nieuwsbrief wordt gratis toegestuurd aan alle geïnteresseerden.

Wenst u lid te worden van één van de werkgroepen en de nieuwsbrief op regelmatige basis te ontvangen, stuur dan een briefje naar Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen of een mailtje naar [Roosmarijn.steeman@natuurpunt.be](mailto:Roosmarijn.steeman@natuurpunt.be)

De nieuwsbrief wordt digitaal verstuurd (PDF-formaat).  
Wie dit wil kan de nieuwsbrief nog wel op papier ontvangen.

Wenst u de nieuwsbrief niet langer te ontvangen, geef dan een seintje.

Veel leesplezier!

**De volgende nieuwsbrief zal in december verschijnen.  
Artikels en kalenders kunnen tot 20 november ingestuurd worden.**

***Wil u ons financieel steunen dan kan dat. Giften vanaf 30€ zijn fiscaal aftrekbaar.***

***Storten kan op rekening nr.: 230-0524745-92 met vermelding van de volgende projectnummers:***

*- Natuurstudie algemeen..... 2000*

*- Plantenwerkgroep..... 2351*

*- Paddenstoelenwerkgroep..... 2301*

*- Mossenwerkgroep ..... 220*

## INHOUD

Statistieken waarnemingen.be	4
Provinciale Prioritaire soorten	4
<b><u>Nieuwsbrief Mossen en lichenen</u></b>	
Een onderzoek naar lichenen in Klein Zwitserland	9
Het nachtegalenpark-complex (Wilrijk) landschappelijk en bryologisch bekeken	12
<b><u>Nieuwsbrief Planten</u></b>	
Ardense dravik weer tot leven gewekt	23
Adventieve tropische varens in een kweekserre: industrieel fijn stof als een mogelijke dispersievector	24
Met de Nationale Werkgroep Botanie op streeptocht	25
FON op excursie	27
Limburgse plantenexcursies	36
Plantenwerkgroep Natuurpunt Gent	42
PWG Vlaamse Ardennen <i>Plus</i>	47
Plantenwerkgroep afdeling De Wielewaal	50
Plantenwerkgroep Schijnvallei	51
<b><u>Nieuwsbrief Zwammen</u></b>	
Brandplekpaddestoelen gezocht	53
Met of zonder stippen...tentoonstelling van 13/09 tot 15/11 in Gent	53
Tussen het veenmos	53
Zonderlinge vondst op houtnsippers	54
Uitkijken naar kringen in het mos	54
Paddestoelenwandelingen voor iedereen	55
Natuurstudiewerkgroep Dijleland zoekt wasplaten	58
Paddestoelenwerkgroep Mycoflora	59
Agenda Zwamvlok	59
Paddestoelenwerkgroep Zemst	59
Paddestoelenwerkgroep Zuid-West Brabant	60
Mycologia Zuid – West – Vlaanderen	60

## Statistieken waarnemingen.be

Momenteel zitten we aan 4.802 gebruikers die samen zomaar eventjes 1.420.490 waarnemingen invoerden via deze website. Nog elke dag komen daar een paar duizend waarnemingen bij. Je kan dit opvolgen via [Overzichten > Statistieken](#).

Op 9 september halen we 106.041 plantenwaarnemingen, na het bloeiseizoen verdubbelde het aantal bijna. De planten komen op de derde plaats te staan, na de vogels en de nachtvlinders.

Voor de paddenstoelen zitten we aan 24.780, waarbij we toch kunnen stellen dat het kijken naar deze groep in de lift zit, daar ze hiermee een zesde plaats halen. De mossen en de korstmossen blijven weinig populair met 5.756 waarnemingen.

## Provinciale Prioritaire soorten

### Prioritaire Planten, korstmossen en paddenstoelen in Vlaams-Brabant

Om het verlies aan biodiversiteit op hun grondgebied tegen te gaan, nemen de provincies hun verantwoordelijkheid. De provincie Vlaams-Brabant maakte een selectie van Provinciale Prioritaire Soorten (PPS), waaronder 53 planten, 14 korstmossen en 31 paddenstoelen. Voor deze soorten wil de provincie actief maatregelen nemen naar behoud en bescherming. Kennis over de verspreiding van soorten is essentieel voor hun bescherming. Op waarnemingen.be krijg je een overzicht van de verspreiding van de prioritaire soorten in de provincie en kan je zelf ook waarnemingen melden. Op die manier kan iedereen zijn steentje bijdragen aan het behoud van de soortendiversiteit in de provincie. In het kader van haar 10-jarig bestaan organiseert BRAKONA (Brabantse Koepel voor Natuurstudie) zelfs een heuse PPS-wedstrijd! Wie het komende jaar het meeste aantal waarnemingen van PPS invoert in Waarnemingen.be, maakt kans op een waardebon van de Natuur.winkel van maar liefst 100 euro! Voor wie meer wil weten over deze wedstrijd, kan het wedstrijdreglement hieronder lezen.

### Hoe deelnemen?

- Registreer je op waarnemingen.be (indien dat nog niet gebeurd zou zijn)
- Schrijf je in voor de wedstrijd via [brakona@natuurpunt.be](mailto:brakona@natuurpunt.be) met vermelding van je naam en je waarnemingen.be gebruikersnaam. Wie niet is ingeschreven, doet niet mee.
- Ga op zoek in je regio naar prioritaire soorten en geef ze in op (de PPS-projectpagina van) waarnemingen.be.

## **Spelregels**

De PPS-projectpagina zal als uitgangspunt van deze wedstrijd aangewend worden. De PPS waarvan de waarnemingen voor deze wedstrijd in aanmerking komen, zijn op deze pagina terug te vinden. De ingevoerde waarnemingen

zullen ook vanuit deze pagina bekeken en geëvalueerd worden. Alle waarnemingen van PPS die via de nationale Waarnemingen.be-website werden ingegeven, komen ook automatisch op deze projectpagina terecht. Je hoeft ze dus geen twee keer in te voeren.

- Enkel waarnemingen die werden ingegeven vanaf 08/02/09 t.e.m. 17/01/10 worden meegeteld.
- Enkel soorten die werden waargenomen binnen de grenzen van de provincie Vlaams-Brabant (puntlocatie) zijn geldig
- Voor iedere deelnemer telt per kilometerhok enkel de eerste waarneming van iedere PPS (en dus niet het aantal waargenomen dieren). Per soort kunnen natuurlijk wel meerdere waarnemingen worden ingegeven, maar er zal dus slechts één per kilometerhok meetellen voor de wedstrijd.
- De winnaar is diegene die het hoogste aantal aparte waarnemingen van de PPS soorten heeft gedaan én ingevoerd tussen bovenstaande data. Hij/zij zal op de volgende Brakona contactdag (februari 2010). Indien er sprake is van een ex aequo, zal de persoon waarvan de waarnemingen over het grootste aantal gemeenten is verspreid, winnen.
- Alle deelnemers werken individueel. Ieder geeft enkel zijn eigen waarnemingen in.
- Waarnemingen van PPS zullen opgevolgd worden door de lokale administrators, die erop zullen toezien of het voorkomen van bepaalde soorten in bepaalde gebieden overeenstemt met wat kan verwacht worden.
- Waarnemingen dienen te worden voorzien van bewijsmateriaal (foto's, geluiden)
- Van zodra er een vermoeden is van vals spelen (vb. verzonden waarnemingen) of ander kwaad opzet, wordt de betrokken persoon gediskwalificeerd.
- Regelmatig zal een tussenstand gegeven worden op de Brakona-website ([www.brakona.be](http://www.brakona.be)).

Voor meer achtergrondinfo over de soorten, zie [www.brakona.be](http://www.brakona.be) of [www.waarnemingen.be](http://www.waarnemingen.be) → projecten → Prioritaire soorten Vlaams-Brabant  
Meer info over deze wedstrijd:

Griet Nijs, 015/77.01.61  
[brakona@natuurpunt.be](mailto:brakona@natuurpunt.be)

## **Prioritaire planten en paddenstoelen provincie Antwerpen**

Om het verlies aan biodiversiteit op hun grondgebied tegen te gaan, nemen de provincies hun verantwoordelijkheid.

Ook de provincie Antwerpen bakende een lijst af van Provinciale Prioritaire

Soorten (PPS), waaronder 82 soorten planten en 48 paddenstoelen. Voor deze soorten wil de provincie actief maatregelen nemen naar behoud en bescherming.

Kennis over de verspreiding van soorten is essentieel voor hun bescherming. Op [waarnemingen.be](http://waarnemingen.be) krijg je een overzicht van de verspreiding van de prioritair soorten in de provincie en kan je zelf ook waarnemingen melden. Op die manier kan iedereen zijn steentje bijdragen aan het behoud van de soortendiversiteit in de provincie. Alle info over ecologie, verspreiding, bedreiging en beheer van de Antwerpse PPS werd gebundeld in een geïllustreerd rapport dat naar alle Antwerpse gemeenten zal verzonden worden. In het meest recente nummer van Antenne (drie-maandelijke nieuwsbrief van Ankona) vind je alvast een korte samenvatting van dit rapport.

**[http://www.provant.be/nieuwsbrieven/leefomgeving/natuur\\_en\\_bos/koepel\\_voor\\_natuur/nieuwsbrief\\_antenne.jsp?module=tcm:7-15792-4](http://www.provant.be/nieuwsbrieven/leefomgeving/natuur_en_bos/koepel_voor_natuur/nieuwsbrief_antenne.jsp?module=tcm:7-15792-4)**

ANTenne is het driemaandelijks magazine van ANKONA - Antwerpse Koepel voor Natuurstudie - dat je regelmatig op de hoogte houdt van alle interessante activiteiten, artikels en evoluties binnen de sector van de natuurstudie. Via het gratis postabonnement krijg je een gedrukte versie opgestuurd. Wil je liever geen papieren versie, maar wil je wel op de hoogte worden gebracht wanneer een nieuw nummer uitkomt, bezorg dan je e-mailadres aan [ANKONA@admin.provant.be](mailto:ANKONA@admin.provant.be). Op de site kun je de pdf-versie raadplegen.

# Nieuwsbrief

# MOSSEN

&

# LICHENEN



## **Werkgroep Mossen en Lichenen**

een *symbiose* tussen  
Floristisch Onderzoek voor  
Natuurbehoud  
&  
Natuurpunt

FON

### Voorzitster:

\* Chris Janssens (014/21.67.49)

### Secretaris:

\* Karl Hellemans (03/383.26.58)

### Penningmeester:

\* Jan Dirx (014/58.64.64)

### Ereleden:

\* Juul Slembrouck (03/321.32.75)

\* Hubert De Meulder (03/830.13.87)

### Redactie:

\* Marie-Claire Bottu (011/68.03.01)

\* Jan Dirx (014/58.64.64)

\* Chris Janssens (014/21.67.49)

\* Vera Tetsch (014/36.88.50)

\* Juul Slembrouck (03/321.32.75)

\* Henri Stappaerts (03/288.43.70)

excursies op maandagnamiddag om de  
veertien dagen

### ContactpersonenNatuurpunt

#### EDUCATIE

\* Hans Vermeulen (014/47.29.50)

Graatakker 11, 2300 Turnhout

#### ARTIKELS & INFO

\* Roosmarijn Steeman (015/29.72.22)

Coxiestraat 11, 2800 Mechelen

## **Doelstellingen Werkgroep**

- \* bijdrage vormen voor natuurbehoud/-beheer
- \* ecologisch onderzoek
- \* verspreidingsonderzoek
- \* popularisatie van de (korst)mossen-studie
- \* stevige band met educatie: cursussen en initiatie-excursies
- \* publicaties

De Werkgroep Mossen en Lichenen FON - Natuurpunt is een symbiose tussen de Werkgroep Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud en Natuurpunt. De werkgroep F.O.N. bestudeert al meer dan een decennium de mossen van ons land. De werkgroep opereerde in het verleden hoofdzakelijk in het Antwerpse maar richtte ook tal van excursies elders in, o.a. naar Wallonië en het buitenland.

De werkgroep staat open voor iedereen die geïnteresseerd is in mossen en/of lichenen, leken of gevorderden. Op de excursies worden beginners met zorg opgevangen (educatie). Er wordt tevens veel gewerkt aan feedback naar de leden. Met dit alles poogt de werkgroep zijn steentje bij te dragen aan zowel mossen- en lichenenstudie, als aan het natuurbehoud.

**Ook jij kan iets bijdragen aan deze nieuwsbrief!**



## Een onderzoek naar lichenen in Klein Zwitserland

Op voorstel van Juul Slembrouck gingen Frans Wouters, Hilaire Geers, Henri Stappaerts en Karl Hellemans (verslag) op onderzoek naar mossen en lichenen in Klein Zwitserland, laatste twee noteerden de lichenen.

“Klein Zwitserland” is in Mortsel gelegen en een naam gegeven aan een oud terrein waar een wissel van spoorlijnen geweest is. Het terrein is ongeveer driehoekig en er liggen opgehoogde oude spoorbermen (vandaar ook heuvelachtig). De begroeiing (verbossing) is nogal verscheiden, er staan al enige respectabele eiken, oude wilgen en er is ook heel wat esdoorn te vinden.

Er zijn fossiele schelpen (*Glycimeris* sp.) te vinden, door vergraving boven gekomen, ooit kwam de zee tot hier.

*Een reeds respectabele Zomereik*



*Het onderzoek op 20/03/2009:*



*Dieseghemhoeve*



*De “hoorn” in glaswol met infobordje*

Bij het binnenkomen langs de Dieseghemhoeve stond een waterput en een monumentje in hoornvorm opgericht. Deze laatste was overtrokken met glaswol die al goed met grond bestoven en vervuild was.

Beide constructies gaven ons reeds wat stenenbewonende lichenen. De vervuilde glaswol leek zich perfect als een stenensubstraat te gedragen!

Opvallend was ook een oude vloer die helemaal geel zag door de *Xanthoria parietina* - Groot dooiermos. Blijkbaar nam deze heel wat stikstof uit de lucht op.

### **Bespreking**

Zoals het lijstje van genoteerde lichenen aangeeft zijn er heel wat stikstofminnende lichenen zoals *Physcia* en *Xanthoria* aanwezig. Maar ook acidofyten zoals *Lepraria incana*, *Cladonia fimbriata* zijn aanwezig. De aanwezigheid van omheiningpaaltjes leverde enkele verrassende waarnemingen zoals, *Lecanora carpinea*, *Pertusaria leioplaca*, *Opegrapha atra* en *Graphis scripta*. Waarschijnlijk waren deze paaltjes ingevoerd en hadden deze op hun schors nog de lichenen van hun oorspronkelijke staanplaats. Wie weet kwamen ze uit Wallonië? Deze waarnemingen hier ter plaatse dienen dus met wat reserve genomen worden, omdat deze lichenen bij ons niet zo frequent voorkomen!



***Graphis scripta* – Gewoon schriftmos  
speldenkussentje**

***Pertusaria leioplaca* - Glad**

Verder was het toch ook aangenaam om *Ramalina farinacea* – Melig takmos, *Parmotrema perlatum* – Groot schildmos, *Physcia stellaris*- Groot vingermos en *Buellia griseovirens*- Grijsgroene stofkorst aan te treffen. Al bij al toch interessant voor een dergelijk terrein, ingesloten in verstedelijkt gebied.

Met dank aan Dries Van den Broeck voor zijn bijdrage in de determinatie van enkele lichenen zoals *Graphis*, *Opegrapha* en *Pertusaria*.



## De genoteerde lichenen:

Legende bij de tabel:

Zeldz: is een graad van zeldzaamheid van de lichenen volgens een Nederlandse lijst die best aansluit bij Vlaanderen: aaa= zeer algemeen, aa= minder algemeen en a= matig aanwezig, z= zeldzaam, TNB= totaal niet bedreigd .

Enkele lichenen werden in Herb= herbarium opgenomen van KH= Karl Hellemans.

De substraten: Ap= appel, Be= beton, DH= dood hout ( hier voornamelijk de houten afsluitpaaltjes), Ei= Eik, Es= Es, Gw= glaswol, Md= Meidoorn, VI= vlier, Wi, Wilg.

	Klein Zwitserland	20/03/2009	c4 37 41		
	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Substraat	Herb	Zeldz
1	<i>Amandinea punctata</i>	Vliegenstrontjesmos	Ap,Ei,VI		aaa
2	<i>Buellia griseovirens</i>	Grijsgroene stofkorst	Es	KH	aaa
3	<i>Caloplaca citrina</i>	Gewone citroenkorst	Be		aaa
4	<i>Candelariella aurella</i>	Kleine geelkorst	Be		aaa
5	<i>Candelariella reflexa</i>	Poedergeelkorst	Ei,Md		aaa
6	<i>Candelariella vitellina</i>	Grove geelkorst	Gw		aaa
7	<i>Cladonia fimbriata</i>	Kopjes-bekermos	Gw		aaa
8	<i>Evernia prunastri</i>	Eikenmos	Wi		aaa
9	<i>Flavoparmelia caperata</i>	Bosschildmos	Wi		aaa TNB
10	<i>Graphis scripta</i>	Gewoon schriftmos	DH	KH	zz BE
11	<i>Lecania rabenhorstii</i>	Steenglimschoteltje	Gw		aaa
12	<i>Lecanora albescens</i>	Kalkschotelkorst	Gw		aaa
13	<i>Lecanora barkmaniana</i>	Ammoniakschotelkorst	Ei		a
14	<i>Lecanora carpinea</i>	Melige schotelkorst	DH		aaa
15	<i>Lecanora chlorotera</i>	Witte schotelkorst	DH		aaa
16	<i>Lecanora dispersa</i>	Verborgen schotelkorst	Be		aaa
17	<i>Lecanora muralis</i>	Muurschotelkorst	Gw		aaa
18	<i>Lecidella elaeochroma</i>	Gewoon purperschaaltje	Es		aaa
19	<i>Lepraria incana</i>	Gewone poederkorst	Ei,VI		aaa
20	<i>Melanelixia subaurifera</i>	Verstop-schildmos	Ei,Md,Wi		aaa
21	<i>Opegrapha atra</i>	Zwart schriftmos	DH	KH	aa
22	<i>Parmelia sulcata</i>	Gewoon schildmos	Ei,Md,Wi		aaa
23	<i>Parmotrema perlatum</i>	Groot schildmos	Wi		aaa
24	<i>Pertusaria leioplaca</i>	Glad speldenkussentje	DH	KH	a
25	<i>Phaeophyscia orbicularis</i>	Rond schaduwmos	Md,VI,Wi		aaa
26	<i>Physcia adscendens</i>	Kapjesvingermos	Ap,Ei,Md,VI		aaa
27	<i>Physcia tenella</i>	Heksenvingermos	Ei,Md,Wi		aaa
28	<i>Physcia stellaris</i>	Groot vingermos	Md	KH	z TNB
29	<i>Physcia tenella</i>	Heksenvingermos	Ei,Md,Wi		aaa
30	<i>Punctelia borrieri</i>	Witstippelschildmos	Wi		aa TNB
31	<i>Punctelia jeckeri</i>	Rijpschildmos	Md,Wi		aaa TNB
32	<i>Punctelia subrudecta</i>	Gestippeld schildmos	VI,Wi		aaa
33	<i>Ramalina farinacea</i>	Melig takmos	Wi		aaa
34	<i>Xanthoria parietina</i>	Groot dooiermos	Ap,Ei,VI,Md		aaa
35	<i>Xanthoria polycarpa</i>	Klein dooiermos	Ap,Ei,Md		aaa

## Het Nachtegalenpark-complex (Wilrijk) landschappelijk en bryologisch bekeken

Juul Slembrouck, Drakenhoflaan 147, 2100 Deurne (Antwerpen)

### **Het landschap**

In 1989 onderzochten Hubert de Meulder en de auteur van dit artikel een aantal parken in het Antwerpse naar hun inhoud aan mossen (De Meulder et al. 1991). Het Nachtegalenpark, een groot complex – toch omstreeks een honderdtal hectaren - werd evenwel niet bekeken. Dit jaar vond de auteur de nodige tijd om dit hiaat in het mossenonderzoek van het Antwerpse enigszins op te vullen.

Op de plattegrond, die aan de voornaamste ingangen van het “Nachtegalenpark” staat, komen verscheidene toponiemen voor, die op een ver verleden wijzen. “Vogelenzang”, “Dikke Mee”, “Middelheim”, “Den Brandt”, “Half Maantje” en laatst bijgekomen “Hortiflora” - een deel van het park, waar regelmatig tentoonstellingen door tuinplantenkwekers en tuinarchitecten worden ingericht om de aandacht van de tuinliefhebber op hun scheppingen te vestigen - zijn voor veel Antwerpenaars klinkende namen.

De aanlegformule van het geheel is oorspronkelijk wel ‘het Engels park’ met grote graslanden omgeven door bosstructuren, overal aangerijkt (1) door struikpartijen en solitaire bomen. De vroegere privé-eigenaars noch de later in het bezit gekomen overheid hebben weinig blijk gegeven van aandacht voor het aandeel “natuur” in dit geheel. De historische aanleg hield en het huidig onderhoud houdt geen rekening met natuurlijke begroeiingen en structuren. Er wordt evenwel aandacht geschonken aan 13 boomsoorten, allen exoten, waarvan de exemplaren groot en mooi van vorm zijn, dit als voortzetting van de parktraditie. Maar... er is ook geen enkele publicatie van de Stad Antwerpen bekend, waarin maar een schijn van de natuurwaarde van haar parken (planten, dieren, ...) wordt aangeraakt. (2) De vaak majestueuze inheemse soorten, zoals Zomereik in het bijzonder in “Middelheim-laag”, zijn voor de overheid blijkbaar niet de aandacht waard (3). Opvallend is de quasi afwezigheid van spontane verjonging van het bomenpatrimonium en het beheer is navenant: voor de beheerder blijkt dit een statisch (4) gegeven met het overeenkomstig statisch onderhouden van een eigenlijk dynamisch gebeuren. Wat spontaan opkomt heeft een ondergeschikte of helemaal geen waarde.

---

1 Liefst met Laurierkers en vooral Rhododendron - de liefde voor de natuur van de Antwerpenaar, zowel overheid als burger - begint en eindigt met Rhododendron en daartussen is er vrijwel niets

2 Blijkbaar gelden alleen maar ge- en verbruikswaarden met zoveel mensen mogelijk en zo vaak mogelijk

3 Zomereik is “ecologisch” gezien nochtans onze beste boom. Van en op de Zomereik leven ca 800 organismen, waarvan 286 soorten insecten. Vergelijk: Witte paardenkastanje: vier! Robinia: twee! (PETERKEN 1981)

4 Dit in tegenstelling b.v. met het Boekenbergpark, waar vlot Haagbeuk, Beuk, Gewone es, Zomereik en één Wintereik voor spontane verjonging zorgen, een kenmerk van evenwicht tussen aard van de bodem en het plantenkleed.

Echte waarde heeft blijkbaar alleen wat mensenhand heeft geplant en wat groeit naar diens smaak (waarvan haalt hij die wel vandaan ?).

Niet altijd is het behoud zelf van dit groene patrimonium het voorwerp van zorg geweest van de overheid. Zo'n 30 à 40 % van de oorspronkelijke open ruimte van het Nachtegalenpark-complex is omgezet in sportvelden, een deel werd officieel verkaveld als dure villagronden; twee drukke verkeerswegen doorsnijden het complex, "Jazz Middelheim" is een begrip voor de liefhebbers, dat een zeer zware recreatiedruk op het park uitoefent; een grote speeltuin annex café-restaurant laat een uitgestrekte invloed tot ver in de omgeving gelden; twee grote horecazaken trekken massa's volk aan en een groot deel dient als tentoonstellingsruimte voor openluchtbeeldhouwkunst. De graslanden van Den Brandt (5), Vogelzang en Middelheim zijn "speel- en ligweiden" geworden. Natuurlijk mag, door afname van de parkoppervlakte, een grote geasfalteerde parking voor tientallen auto's niet ontbreken en tussen de laanbomen zijn overal parkeerplaatsen voor auto's aangelegd, annex fiets- en wandelpad, die de bomen slechts een minimum aan boomspiegel ter beschikking overlaten. Waar geen parkeerplaatsen zijn ingericht, worden massa's auto's gewoonweg op de wegbermen gestald. Lees gerust het artikel 14 "de parkgebieden" (Anon. 1979) in de wetgeving Ruimtelijke Ordening en verneem wat volgens de wet mag en niet mag in parken en leer daaruit met welke luchthartigheid de besturen en instellingen de wet bewust met voeten treden.

De oorspronkelijke waterhuishouding van heel het complex is gevoelig aangetast. Behoudens een deel van het onderdeel "Middelheim-Laag" is de waterspiegel zelfs tot twee meter omlaag gebracht: veel droog gevallen beekprofielen duiden daarop. De beekvormige verbindingen tussen de waterpartijen zijn plaatselijk door de recreatiedruk – jeugdige avonturiers – van elke begroeiing ontdaan en aan zware erosie overgeleverd. Pogingen om dit euvel door deel-oplossingen te verhinderen stemmen meewarig. In "Den Brandt" is zelfs het "grote vijver" – waterpeil oorspronkelijk één à twee meter hoger - in een schoolvoorbeeld van een al gevorderd snel vorderend verlandingsproces overgegaan met Pitrus, Grote lisdodde en Gele lis en aan de oever met wilgen en Zwarte els. Deze grondwaterverlaging vindt vermoedelijk (deels) haar oorzaak in de drainerende werking van de autowegenaanleg in de buurt: de diepliggende Kleine Ring is dichtbij.

Aangezien de stad Antwerpen arm aan parken is en het Nachtegalenpark een begrip voor velen, is de recreatiedruk overeenkomstig uitermate hoog (6). Ons onderzoek had tijdens de eerste zachte lentedagen plaats.

Per dag bleek het bezoekersgetal goed tegen de tweeduizend op te lopen. Het beheer doet pogingen om die onvermijdbare druk enigszins in banen te leiden: de als "bijzonder" geachte solitaire bomen werden laatst omgeven door zeer grote cirkelvormige, met gemalen schors bedekte

---

(5) Tijdens ons bezoek aldaar telden wij op het grasland van Den Brandt, nabij het kasteel ca 250 mensen, inclusief spelende kinderen, die tot in de begroeiingen liepen. Houd die maar tegen!

(6) Dit in tegenstelling tot het oorspronkelijke park, dat alleen voor de kasteelheer en zijn familie, de bakker en de melkboer toegankelijk was en een enkele keer per jaar voor een beperkt aantal genodigden voor een of ander feest of familiebijeenkomst. Nu honderden, zo niet duizenden "recreanten" per dag.

boomspiegels om de gebruikers van de 'lig- en speelweiden' nadrukkelijk van de groeiplaats van die bomen af te houden.

Daartegenover zijn de meeste wandelwegen te breed, in het bijzonder in Den Brandt zelfs tot acht meter.

Wij hebben onze op natuurlijke omstandigheden geoefende blikken niet kunnen weigeren naar natuurlijke ontwikkelingen uit te kijken. Deze beperken zich tot de kruidlaag van een eerder klein stukje van het Middelheim-laag deel van het park en tot een deel van de verbindingsweg tussen Beukenlaan en de grote dwarswandelweg. Deze aantrekkelijke stukjes worden gekenmerkt door het voorkomen van een aantal boskruiden als bodembedekkers: Daslook, Bosanemoon, Speenkruid, Kleine maagdenpalm, Muskuskruid, Geel nagelkruid, Maarts viooltje, Groene ossentong, Vogelmelk, Kraailook, Gewone salomonszegel,... Dit zijn soorten die elders in het hele complex ontbreken. Daar komen ook nog twee soorten struiken voor: Kruisbes en Aalbes. Deze groeiplaatsen hebben een duidelijk uitzicht van relicten in een voor de soorten eerder ongunstig geworden omgeving. Wij mogen hier uit afleiden dat de PNV (= Potentiële Natuurlijke Vegetatie) van een groot deel van het parkencomplex, waar maar enigszins vochtig, niet ver van het Eiken-Haagbeukenbos (*Carpinion*) staat; elders kan het voorkomen van facies van Gladde witbol en het Meiklokje (= Lelietje-van-dalen), benevens Ruige veldbies (*Luzula pilosa*) – vooral in Den Brandt -, een zeldzame zaailing van Wilde lijsterbes en opslag van Hulst een aanwijzing zijn voor het Verbond van Zomer- en Wintereik (*Quercion*) als PNV. Het veelvuldig inplanten van Beuk, Amerikaanse eik, Gewone esdoorn en Tamme kastanje op de schralere bodem, waar het *Quercion* thuishoort, heeft tot een dikke, slecht afbreekbare strooisellaag geleid, die elke onderbegroeiing verhindert. Vlier is daar zelfs een zeldzame verschijning. Op één vrij grote plaats zagen wij ook een ronduit bedreigende dichte opslag, uit zaad, van Amerikaanse vogelkers, gecombineerd met Gewone esdoorn aan, die al een hoogte van ca 2m haalt!

De verschraling door intensief gazonbeheer brengt mee, dat vooral Gewone veldbies (*Luzula campestris*) daarvan profiteert en uiteraard ook mossen, vooral het Gewoon haakmos. Daar waar de gazon ("grasland") - als gevolg van dit soort beheer, plus de betredingsdruk ("lig- en speelweiden") die tot bodemverdichting leidt -, één groot "mosland" is geworden, is men op diverse plaatsen overgegaan tot het scheuren ervan en het herinzaaien met "gras". Kenmerkend zijn hiervoor het voorkomen van Witte klaver en Madeliefjes. De zode moet er zich nog vormen. Op één plaats is de mostoestand tot nog toe gedoogd: vier mossoorten (met een fraaie schakering van de kleur "groen") bedekken samen heel het (grote) "grasland" tot 100 %, met sporadisch Gewone veldbies als vaatplant. Daar wordt elk herfstblad met pijnlijke zorg weggehaald, waardoor de mossenvegetatie uitzonderlijke kansen tot uitbreiding aangeboden krijgt.

Al bij al is een mogelijk omvormingsbeheer naar meer natuurlijke omstandigheden een moeilijke opdracht en misschien wel uitgesloten. De compartimentering (vlecht draad tot 2 m hoog tussen de verscheidene "parkdelen") enerzijds en het voorkomen van verhoudingsgewijze veel biotoopvreemde soorten (o.a. lokaal Beuk) en veel exoten, tot dominantie toe - inzonderheid Amerikaanse eik en Tamme kastanje – anderzijds, zijn

niet precies goede uitgangssituaties voor “meer natuur”. Toch ontgaat het aan het beheer niet, dat bijvoorbeeld Witte paardenkastanje een nivellerende invloed heeft op de omringende vegetatie en heeft men in een van de parkdelen een rij ervan een halt toegeroepen.

Het hele park is wel nooit als “productiebos” beheerd geweest. Vooral een aantal monumentale oude Zomereiken met fraaie kroon en het groot aantal oude beuken duiden daar op en zijn vermoedelijk voor de wandelaars zeer aantrekkelijk.

Inmiddels is dit parkencomplex als landschap beschermd (K.B. 1.2.2005), tegen het negatief advies in van het Antwerps stadsbestuur (alle politieke partijen!), dat vreesde, dat het statuut van beschermd landschap het voortbestaan van de sportvelden zou bedreigen. Zij weten dus wel, wat art. 14 betekent, maar zij (politieke partijen, gemeenteraad, bestuur en administratie en diensten, i.a.w. alleman) overtreden bewust en met overtuiging de wet. Wij zijn benieuwd of de wettelijke bescherming daaraan verbetering zal brengen, tenzij deze er alleen op gericht is om het “park” te behouden, zonder naar de botanische inhoud noch naar een daaraan aangepast beheer om te kijken.

### **Enkele mossoorten en hun voorkomen in het parkencomplex**

De inventaris van de aangetroffen mossoorten, opgesteld in ecologische groepen (Dirkse & Kruijsen 1993): zie bijlage. Aan enkele soorten mos geven wij wat meer aandacht.

#### ***Aloina aloides* var. *ambigua* (Gewoon aloëmos) (Hortiflora).**

Op met steenslag verhard pad in de formele tuin, populatie ca 1,5 m<sup>2</sup>, in een hoekje waar de wandelaar net niet komt. Normaal is het een graslandsoort, maar de soort heeft hier post gevat, als gevolg van de tuinaanleg-, tuinbouw- en tuinplantententoonstellingen. Het mos staat hier vrij optimaal, aangezien praktisch alle plantjes fertiel zijn.

***Brachythecium populeum* (Penseeldikkopmos) (Hortiflora)** is een soort van eerder vochtige rotsen, hier aangetroffen op bij wijze van versiering aangebrachte rotsjes op de oever van een aangelegd vijvertje.

***Bryum barnesii* (Geel korrelknikmos) en *Bryum dichotomum* (Grofkorrelknikmos)** hebben wij als twee soorten gehandhaafd, hoewel de laatste onderzoeken (DNA) uitwijzen dat het om dezelfde soort gaat. Wij vinden, dat de habitus (uitzicht – onder de veldloop - ) van elk van de soorten zodanig is, dat tenminste een vorm (“forma” = “fa.”) de naam zou mogen vergezellen (dus *Bryum dichotomum* sensu stricto en *Bryum dichotomum* f. *barnesii*).

De neofiet ***Campylopus introflexus*** (Grijs kronkelsteeltje, vulgo Cactusmos) heeft enkele door de recreatiedruk kaal geworden plekken in een oud, hardgelopen en wat zuur geworden grasland veroverd, maar is elders niet opgemerkt.

***Calliergonella cuspidata* (Gewoon puntmos)**, een veel verspreide soort – waar het maar nat is – komt in de bezochte parken alleen voor op eerder kleine plaatsen, meestal in de ‘borders’ van de lanen, waar de

herfstbladeren ijverig worden weggehaald, maar waar de bodemverhardende betreding ondoordringbare lenzen en half bestendige plassen worden gevormd. Dit zeer algemeen mos leeft hier teruggedrongen in puntpopulaties.

***Hypnum cupressiforme*** s.s., ***H. f. filiforme*** en ***H. f. resupinatum*** (Gesnaveld klauwtjesmos, de draadvorm en de rechtbladige vorm (ook wegens zijn glans wel "Zijdeklauwtjesmos" genoemd). Onlangs heeft het DNA-onderzoek uitgewezen, dat er slechts twee soorten *Hypnum* bij ons voorkomen, met name het Gesnaveld ('Echt') klauwtjesmos en het Heideklauwtjesmos (*H. jutlandicum*). Nochtans is de habitus van de draadvorm en de blinkende, rechtbladige vorm zodanig, dat wij aan een aparte vermelding niet omheen kunnen. Vooral het Zijdeklauwtjesmos is vrij algemeen en zelfs door de doorsnee-bryoloog goed onderscheiden herkenbaar. Deze "vorm" komt bij ons overigens veel voor.

***Lophocolea semiteres* (Gaaf kantmos)** Deze neofiet (Stieperaere 1994) die tot nog toe de zure gronden (soms agressief) koloniseert, heeft in Hortiflora basisch reagerende plaatsen als substraat gekozen. Wij hebben dit (nieuwe?) verschijnsel aan de Nationale Plantentuin medegedeeld. Vooral de terrestrische vindplaats bestaat uit een twintigtal jonge koloniaties, die naar de aard ervan niet veroorzaakt zijn door harken of ompspitten.

***Lunularia cruciata* (Halvemaantjesmos)** Deze soort is in volle uitbreiding, in het bijzonder in het stedelijk of halfstedelijk milieu (Slembrouck et al. 2002)

Van de Orthotrichumsoorten (Haarmuts-soorten) zijn in het Nachtegalenpark-complex slechts sporadisch – één tot drie plantengroepjes - gevonden. Wij hechten er aan te bevestigen, dat wij geen potentieel voor deze soort mossen aanvaardbaar substraat, in casu bomen in de rand van het complex, hebben vergeten te bekijken. De oogst is hier bijzonder arm gebleken.

***Plagiomnium* (Boogsterrenmos)** Van deze familie troffen wij er een soort aan, helemaal bij toeval en in een voor de soort ongewoon spaarzaam voorkomen: ***Plagiomnium affine*** (Rond boogsterrenmos). Van ***Plagiomnium cuspidatum*** (Spits boogsterrenmos) daarentegen troffen wij (slechts) één, maar dan ook een flinke populatie aan – verspreid over ca 50 m<sup>2</sup> -, in een deel van de 'onderhouden' berm van de oost-west lopende grote wandelweg.

***Polytrichastrum formosum*** (Fraai haarmos) vonden wij alleen in de mossenrijke, als gazon beheerde graslanden, aan. Telkens waren ze te vinden in eerder kleine populaties en door het "afrijden van gazon" slechts in de vorm van kleine plantjes. Het voorkomen duidt vermoedelijk op het verzurende strenge gazonbeheer.

Een voor de streek eerder opmerkenswaardige soort ***Rhynchostegium murale*** (Muursnavel-mos) is aan te treffen in Den Brandt: op de oude



bunkers in de noordelijke delen (was daar al eerder door onze collega Vera Tetsch aangetroffen) en op voor versiering van de oevers van een vijvertje nabij de ingang, telkens in flinke hoeveelheden.

Wij vonden het levermos *Riccia bifurca* (Gevoord landvorkje), samen groeiend met een ander levermos *Sphaerocarpos texanus* (Gerand blaasjesmos), beide flink vertegenwoordigd in het ten behoeve van de educatie aangelegde groentetuintje in Hortiflora. Daaruit kunnen we concluderen dat hier geen overbemesting van de bodem is. Uiteraard zijn dit geen mossen die men in parken pleegt aan te treffen, maar ze zijn als educatief element in een groentetuin niet te versmaden. Weten de initiatiefnemers daar zelf wat van?

Ingebracht hier is stellig *Thamnobryum alopecurum* (Struikmos) op een voor oeverversiering aangebrachte rotsblok aan het vijvertje, waar het Gaaf kantmos deze soort gezelschap houdt.

*Ulota bruchii* (Knotskroesmos) vonden wij op een Gewone esdoorn, één plukje, - zoals steeds behoorlijk kapselend - in Den Brandt, maar nergens anders, hoewel vooral naar die soort epifyten werd uitgekeken op bomen in de randen (licht !) van het parkbos.

#### **De dominanten, de zeldzamen en de ecologische groepen...**

De soorten, die – fors geholpen door het beheer – alleen of samen grote ‘facies’ (gesloten vegetaties) en aldus een vervanggemeenschap voor ‘grasland’ vormen, zijn Gewoon haakmos, Gesnaveld klauwtjesmos, Fijn laddermos en Pronkmos (Middelheim-hoog, Middelheim-laag, Dikke Mee en Hortiflora, zij zijn omraamd in de tabel 1. Voor de mossen in Den Brandt voorkomend hebben wij vier soorten als dominant aangekruist, omdat zij daar (heel) veel voorkomen, in vergelijking met de overige aldaar aangetroffen soorten.

- Hortiflora: 31 soorten, waarvan 14 zeldzaam of sporadisch (35,5%)
- Middelheim-hoog: 32 soorten en 16 zeldzaam of sporadisch (50%)
- Middelheim-laag: 21 soorten en 5 zeldzaam of sporadisch (24%)
- Dikke Mee: 20 soorten en 11 zeldzaam of sporadisch (55%)
- Den Brandt: 22 soorten en 11 zeldzaam of sporadisch (50%)

In totaal zijn er 23 soorten per parkdeel tenminste éénmaal - zeldzaam of sporadisch – aangetroffen en 22 soorten zijn slechts éénmaal in heel het parkencomplex aangetroffen.

Het is merkwaardig dat er slechts zes soorten levermos opgetekend werden waarvan vier pioniersoorten. De verhouding bladmossen/levermossen is laag, in vergelijking tot het algemeen gemiddelde. Bovendien is het niet altijd het aantal ( in dit geval véél) soorten dat de kwaliteit van het biotoop bepaalt, wel het aantal “fijnproevers” – wat in Den Brandt opmerkelijk aan de lage kant is.

Naar onze mening duidt het geheel op een eerder onevenwichtige toestand, waarvan de aard vermoedelijk eigen is aan gestoorde gebieden.

Dit wil zeggen dat (lokaal) veel fragmenten van biotopen door tuinieren worden geschapen of bestreden (omwoeling, aanvoer van substraten [steen, muurtjes, rotsen als sierelement, (verschillende soorten) steenslag, asfalt, tuinaarde, betegeling, aanvoer van naamloze 'specie', aanleg en heraanleg], plantsoen, aanleg van paden, schoffelen, betreding, scheuren, bodemverdichting, opruimen van [grote] stobben en allerlei andere vormen van menselijke ijver en bedrijvigheid, enzovoort).

Dit brengt o.m. mee, dat Hortiflora acht soorten telt, die in de overige parkdelen niet voorkomen. Maar moet men nu Struikmos als een 'urbane/suburbane Antwerpse soort' aanzien ?

Ook zal het opvallen, dat het voorkomen van meerdere soorten een rechtstreeks gevolg is van menselijk ingrijpen. De indeling van de inventaris in ecologische groepen was soms moeilijk. Staat hier nu een pioniersoort van groep P47 of van P48? Drie soorten van "graslanden" komen ook voor in andere ecologische groepen; de gestoorde toestand (wijzigen van de grondwatertafel) is oorzaak van (soms kleine) relictsituaties, waar soorten als Gewoon puntmos pogen zich te handhaven. Dus heeft het beheer een vrij groot aantal - in wezen niet echt natuurlijke - situaties geschapen, waarvan enkele soorten mos van geprofiteerd hebben. Zonder op veralgemening af te sturen, kruisten wij veelvuldig dergelijke soorten als "z" (zeldzaam) aan. Terugkomend op het Gewoon puntmos: wij vonden het óók op de rand van een gemetselde kuip, die een vijvertje moe(s)t voorstellen, op het ogenblik van ons onderzoek blijkbaar al jaren droogstaand. Plak daar maar eens een ecologische groep op!

### ***Besluit***

alles bijeen genomen is de inventaris van de bryofieten in het parkencomplex een weerspiegeling van de aanwezigheid van mossen in een urbane tot suburbane zone. Pogingen om een deel of het geheel onder te brengen in één of meerdere mossengemeenschappen, zoals die vermeld zijn in de Beknopte Mosflora (Siebel & During 2006) gaan wij niet doen.

**Tabel 1 - Aangetroffen mossen en hun ecologische groepen**

Namen	Hortiflora 07.04.09	Middelheim- hoog 28.02.09	Middelheim- laag 04.04.09	Dikke Mee 11.04.09	Den Brandt 19.04.09
<i>Aloina aloides</i> var. <i>ambigua</i>	z fert				
<i>Amblystegium serpens</i>	f fert	f	f fert		o
<i>Atrichum undulatum</i>	o fert	z	la/a	z	co-d
<i>Barbula convoluta</i>	f	lf	o		s
<i>Barbula unguiculata</i>	f	o	f		
<i>Brachytheciastrum velutinum</i>					z
<i>Brachythecium populeum</i>	z				
<i>Brachythecium rutabulum</i>	d	f	f	o	of
<i>Bryum argenteum</i>	z				
<i>Bryum barnesii</i>	z fert				
<i>Bryum capillare</i>	o fert	o	z epif	z fert	s
<i>Bryum dichotomum</i>	z				
<i>Campylopus introflexus</i>				lf	
<i>Calliergonella cuspidata</i>	lf	s	z	s	
<i>Ceratodon purpureus</i>	z	z			
<i>Dicranella heteromalla</i>		z fert	z	z	s
<i>Dicranella staphylina</i>		z	z		
<i>Dicranoweisia cirrata</i>	o	z	o	z	z
<i>Didymodon vinealis</i>	z	z			
<i>Funaria hygrometrica</i>		z			
<i>Grimmia pulvinata</i>	o fert	o fert		z epif-	
<i>Hypnum cupressiforme</i> s.s.	lf	l co-d	a/d	a/d	f
<i>Hypnum cupressiforme</i> fa. <i>filiforme</i>		z			
<i>Hypnum cupressiforme</i> fa. <i>resupinatum</i>		lf epif		a	co-d
<i>Kindbergia praelonga</i>	a	l co-d	a/d	a/d	co-d
<i>Leptodyctium riparium</i>			lf		
<i>Lophocolea heterophylla</i>		lf		lf	
<i>Lophocolea semiteres</i>	z	lf -epif	z epif	s	
<i>Lunularia cruciata</i>	f	f	f	z	o
<i>Marchantia polymorpha</i>	z	z			s
<i>Mnium hornum</i>	la	f	la	lf-a	co-d
<i>Orthotrichum diaphanum</i>		z			s
<i>Pellia epiphylla</i>		s	z		
<i>Plagiomnium affine</i>		s			
<i>Plagiomnium cuspidatum</i>			la		
<i>Plagiomnium undulatum</i>	s				z
<i>Pohlia nutans</i>		z		z	
<i>Polytrichastrum formosum</i>		z		z	
<i>Pseudocrossidium hornschuchianum</i>	la				
<i>Pseudotaxiphyllum elegans</i>		co-d		la	f
<i>Rhizomnium punctatum</i>			lf		
<i>Rhynchostegium confertum</i>	z	o fert	lf		z
<i>Rhynchostegium murale</i>					lf
<i>Rhytidiadelphus squarrosus</i>	ld	l co-d	lf	ld	lf
<i>Riccia bifurca</i>	la				
<i>Schistidium crassipilum</i>	o				
<i>Sphaerocarpos texanus</i>	la				
<i>Thamnobryum alopecurum</i>	z				
<i>Tortula muralis</i>	f fert	z		s	s
<i>Ulota bruchii</i>					s
<b>Totaal aantal soorten</b>	<b>31</b>	<b>32</b>	<b>21</b>	<b>20</b>	<b>22</b>

## **Literatuur**

**DE MEULDER, HUBERT, JUUL SLEMBROUCK & MAURICE HOFFMANN** (1991) De parken in het Antwerpse, bryologisch bekeken, *Muscillanea* 11 : p. 15-25, 2 fig, 2 tab.

**Dirkse, G.M. & B.W.J.M. Kruijsen** (1993) Indeling in ecologische groepen van Neder-landse blad- en levermossen, *Gorteria* 19, p.1-29

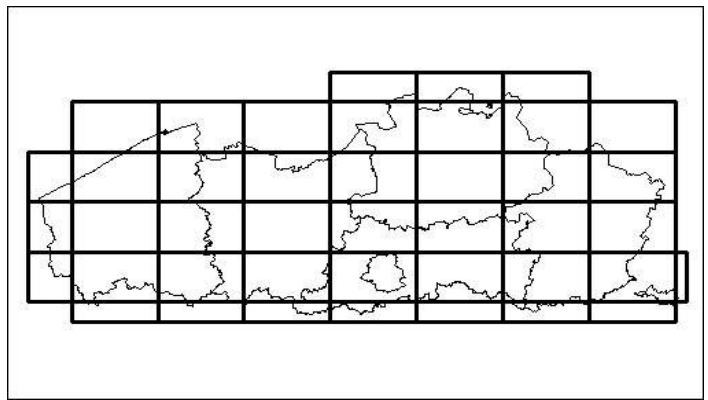
**(STEELE & WELCH) IN PETERKEN** (1981) *Woodland Conservation & Management*, Chapman & Hall, 328 pp.

**SIEBEL, HENK & HEINJO DURING**, m.m.v. **ANDRÉ SOTIAUX** en **HERMAN STIEPERAERE** (2006) *Beknopte Mosflora van Nederland en België*, K.N.N.V., 559 pp., ill.

**SLEMBROUCK, JUUL, VERA TETSCH & ERIK MOLENAAR** (2002) Mossen in de oude bin-nenstad van Antwerpen (F.O.N.), *Natuurpunt, Nieuwsbrief Mossen en Lichenen* 2,3, 11-17

**STIEPERAERE, HERMAN** (1994) *Lophocolea semiteres* (Lehm.) Mitt. in Belgium and the Netherlands, another antipodal bryophyte spreading in the european continent, *Lindbergia* 19,1, p. 29-36, 2 figuren, 2 kaarten

# Nieuwsbrief PLANTEN



## Plantenwerkgroepen Natuurpunt

In het Vlaamse land zijn tientallen plantenwerkgroepen actief binnen Natuurpunt. Zij organiseren i.s.m. de natuurvereniging talloze excursies. De meeste excursies staan open voor beginners, er wordt dan expliciet aandacht besteed aan educatie.

Veel werkgroepen doen aan inventarisatie op kilometerschaal (via het 'IFBL-raster') in het kader van atlasprojecten. Een reeks werkgroepen spitst zich evenwel toe op de studie en inventarisatie van natuurgebieden. Tijdens een aantal activiteiten van de werkgroep Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud wordt zelfs zeer nadrukkelijk aan vegetatiekunde gedaan (vegetatie-opnamen). Je krijgt als vrijwilliger de kans om hieraan actief deel te nemen en bij te leren.

Informatie inventarisatie & monitoring:

Roosmarijn Steeman  
Natuurpunt Studie  
Coördinator  
Planten, mossen, lichenen, fungi  
Coxiestraat 11  
2800 Mechelen

tel. 015/29.72.22  
fax. 015/42.49.21 (tav. Studie)

e-mail:  
[Roosmarijn.Steeman@natuurpunt.be](mailto:Roosmarijn.Steeman@natuurpunt.be)

## Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud FON

Voorzitter:  
Erik Molenaar  
Ferdinand Coosemansstraat 24  
2600 Berchem  
tel. 03/218.59.69

e-mail:  
[erik.molenaar@skynet.be](mailto:erik.molenaar@skynet.be)

fon-o-foon 0474/35.53.69

FON-Website:  
<http://users.skynet.be/fon/>

Website (algemeen):  
<http://www.natuurpunt.be>  
(Fauna & Flora)



## Nationale Werkgroep Botanie NWB

Voorzitter:  
André Van den Bergh  
Vitsgaard 9  
1745 Opwijk  
tel. 052/35.05.18  
GSM 0472/68.83.35

e-mail:  
[andre.vandenbergh@pi.be](mailto:andre.vandenbergh@pi.be)

**Ook jij kan iets bijdragen aan de  
Nieuwsbrief Planten!**

## Ardense dravik weer tot leven gewekt

*In de Nationale Plantentuin van Meise is een uitgestorven grassoort opnieuw tot leven gewekt. In 1935 werd de Ardense dravik voor de laatste keer waargenomen in het wild. Dankzij de zadenbank van de Nationale Plantentuin konden de afgelopen maanden honderdduizenden nieuwe zaden worden gekweekt. Onderzoekers kijken nu of de waterplant opnieuw in het wild kan worden uitgezet. Dat lijkt zinvol omdat de waterlopen in ons land properder worden.*

Een uitgestorven gewaande plantensoort, de Ardense dravik (*Bromus bromoideus*) is als het ware uit de dood herrezen. In de Nationale Plantentuin van België, in Meise, groeien enkele tere sprietjes van deze grassoort, net in het jaar waarin België zijn 175ste verjaardag viert. vanzelfsprekend dat de Belgische botanici in hun nopjes zijn, en ook Europese natuurbeschermingsinstanties zijn zeer tevreden.

De grassoort kwam bovendien enkel voor op Belgische grondgebied, zo'n plant noemen we een endem. Het was trouwens de enige Belgische endem. Vroeger was de soort enkel te vinden in kalkgraslanden en speltakkers in de provincies Luik en Luxemburg. Ze kwam voor rond Rochefort en Beauraing maar vooral rondom het stadje Comblain-au-Pont, waar de soort in 1821 ontdekt werd. Als enige unieke of endemische soort van België sierde een afbeelding van dit grasje verschillende covers van de Flora van België. In de tweede helft van de 19e eeuw werden de landbouwmethodes intensiever, de spelteelt verdween en de soort begon achteruit te gaan. De Belgische botanici waren meer gefascineerd door de Afrikaanse en Amerikaanse tropische plantengroei en verloren de plant uit het oog. Gelukkig bleven enkele plantjes in cultuur in de Luikse plantentuin; in de afgelopen halve eeuw zijn steeds meer plantentuinen gesloten of tot een park omgezet. Hierbij gingen hun unieke collecties vaak verloren. Hetzelfde lot leek de Ardense dravik beschoren. Niet alleen het regenwoud herbergt zeldzame planten, ook in onze eigen plantengroei vinden we bedreigde soorten.

Als bij toeval stootte de Britse plantkundige, Dave Aplin, op het verhaal van de Ardense dravik. Momenteel is hij werkzaam in de Nationale Plantentuin te Meise. Hij bereidde zich voor op een bijeenkomst van [ENSCONET](#), een Europese werkgroep rond het bewaren van zaden van inheemse planten ([European Native Seed Conservation Network](#)).

Hij zocht naar voorbeelden van uitgestorven Belgische soorten. Eerst leek het dat er op enkele herbariumvellen na, niets restte van de Ardense dravik. Maar diep in de zaadbank van de Nationale Plantentuin van België ontdekte hij een staal zaadjes. Het was duidelijk dat D. Aplin, de laatste zaadjes van de Ardense dravik in handen had. Er werd navraag gedaan bij verschillende plantkundigen in België en Frankrijk (waar de plant mogelijk ook voorkwam) en het internet werd afgespeurd om te weten te komen of er toch niet nog een privé verzamelaar te vinden was met zaden of planten van de Ardense dravik. Deze mogelijkheid blijft natuurlijk nog altijd bestaan, maar lijkt vandaag toch erg onwaarschijnlijk. Wat via het internet gevonden werd was een Amerikaanse plantenkwekerij die de soort in hun catalogus vermeldde. Achteraf bleek dat zij echter nooit zelf zaden noch planten in hun bezit gehad hebben. Tijdens zijn zoektocht stootte Dr.

Aplin nog op een amateurverzamelaar ergens in Vlaanderen. Helaas werden de zaden bij deze persoon meer dan 10 jaar op een zolderkamertje bewaard, wat de levensvatbaarheid niet ten goede kwam. Eén van de doelstellingen van [ENSCONET](#) is precies het op punt stellen van technieken om zaden op lange termijn te bewaren. Zaadbanken met moderne methodes en uitrusting zijn essentieel voor een goede bewaring van zaden voor meer dan 100 jaar, zoals het voorzichtig laten dalen van het vochtgehalte van de zaden en het stockeren bij temperaturen van – 20°C”, zegt Simon Linington, het hoofd van de [Millennium Seed Bank](#) in Engeland, waar men probeert van zoveel mogelijk plantensoorten op aarde zaden te bewaren.

Voor deze grassoort kon de timing niet beter zijn; Dr. Aplin is momenteel de Belgische vertegenwoordiger bij [ENSCONET](#) en kon dus met zijn Europese collega's overleggen. Verder kon hij gebruik maken van dit netwerk, gesubsidieerd door de EU, evenals van de [Millennium Seed Bank](#) van de Royal Botanic Gardens, Kew, in Engeland en in de rest van de wereld een toonaangevend instituut op het vlak van onderzoek naar plantenzaden. Er werden onmiddellijk enkele zaden ter beschikking gesteld van de Millennium Seed Bank en zowel de Britten als de Belgen in de Nationale Plantentuin te Meise, wachten met ingehouden adem af of ze deze uitgestorven soort nieuw leven konden inblazen. Op 6 september kreeg Dr. Aplin vanuit Kew het bevrijdende telefoontje dat de zaden, met succes kiemden. Uiteraard trokken de wetenschappers van de zaadbank uit dit succes conclusies over de bewaar technieken van de overblijvende kostbare zaadjes. Onmiddellijk daarna bleken ook in België de zaden met succes te ontkiemen.

Toch blijft de toekomst van de Ardense dravik onzeker. Zolang het aantal kiemkrachtige zaden minder dan 10 000 is, blijft de soort op de lijst van 's werelds meest kwetsbare plantensoorten. Van het totaal aantal zaden bleek slechts 35% kiemkrachtig, dus de soort was er werkelijk bijna geweest. Het beste scenario voor deze soort zou de herintroductie in de natuur zijn, maar dat moet wel uiterst zorgvuldig gebeuren zo niet herhaalt de geschiedenis zich gewoon. De zaailingen worden nu op een geheime plaats opgekweekt om zo opnieuw, jonge kiemkrachtige zaden te produceren om de verschillende Europese zaadbanken aan te vullen, zodat we het enige echte Belgische endem toch nog voor uitsterven kan behoed worden.

### **Adventieve tropische varens in een kweekserre: industriële stof als een mogelijke dispersievector**

In 2005 – 2006 ontdekte William White vijf exotische varensoorten (waarvan drie nog niet geïdentificeerd) in een tomatenserre in Wachtebeke en schreef daarover een artikel in het laatste nummer van *Dumortiera* (White, 2009). Allen waren nieuw voor België en mogelijk ook voor (continentaal) Europa. De teelt van tomaten op substraat (steenwol) is een jaarrond teelt, die start in december en eindigt in november het jaar daarop. Elk jaar worden in november de substraatmatten opgeruimd en ontsmet voor hergebruik. Op de bovenzijde van de steenwolblokjes na, is het volledige oppervlak van de serre bedekt met witte plasticfolie. Het is



dus vrijwel onmogelijk dat onkruid zich kan vestigen via het substraat. Varens die in twee of meer opeenvolgende jaren in zo'n omgeving opduiken, moeten de periode waarin de teelt stilligt bijgevolg kunnen overbruggen via sporen, zwevend in de lucht of zich schuilhoudend in spleetjes of tussen het stof op de planten.

Deze vondsten verschilden duidelijk van andere toevallige waarnemingen van exotische varens (Verloove et al., 2007), omdat het hier om wilde soorten gaat en niet om gecultiveerde soorten die verwilderd zijn. Eén van de geïdentificeerde varens, *Cheilantes viridis* var. *macrophylla*, bestaat weliswaar in cultuur, maar wordt nauwelijks of niet in België aangeboden. Nochtans gedijt de soort zeer goed in huiskamers, na het monteren en etiketteren van herbariummateriaal van deze varen in de huiskamer, kwam de soort spontaan op in de potten met *Sanseveria* en *Crassulaceae*.

Uit speurwerk naar de herkomst van de planten in Wachtebeke blijkt het aannemelijk dat een staalbedrijf dat in vogelvlucht op 3km ligt van de serre er voor iets tussen zit. Fijn stof dat vrijkomt bij het storten van erts kan gemakkelijk die afstand overbruggen, evenals de varens sporen die meegekomen zijn met het erts. De erts zijn voornamelijk afkomstig uit Brazilië, Mauretanië, Zuid-Afrika en India. Dit verklaart het feit dat waarnemingen van deze varens elders in Europa ontbreken. Hoewel er onvoldoende aandacht wordt besteed aan de flora van serres. Mochten deze varens zich spontaan verspreid hebben, dan zouden ze zeker ook in andere serres moeten opduiken. Enkel *Cheilantes viridis* is in Europa ingeburgerd, en dan nog enkel in de Azoren (Akeroyd & Paul, 1993). Het lijkt geen twijfel dat we nog maar heel weinig weten over tropische serre-adventieven.

Dat de studie van adventiefplanten in verwarmde kassen voor onze flora minder relevant is dan die in koude kassen is begrijpelijk: de kans dat de betreffende soorten de stap zetten naar de buitenwereld is, gezien het tropisch karakter in deze serres, erg klein. Laat staan dat er sprake zou kunnen zijn van inburgering in de open lucht. In het slechtste geval zouden enkele soorten in de verwarmde serres kunnen uitgroeien tot probleemkruiden met een bedrijfseconomisch negatieve impact.

Akeroyd J.R. & Paul A.M. (1993) – Pellaea. In Tutin T.G. et al. (eds.), Flora Europaea, vol. 1, 2d ed.: 13. Cambridge University Press.

Verloove F., Van der Ham R. & Denters T. (2007) – Exotische muurvarens in België en Nederland. *Dumortiera* 92: 1-16.

White W. (2009) – Adventieve tropische varens in een kweekserre: industrieel fijn stof als een mogelijke dispersievector. *Dumortiera* 96: 23-26

## **Met de Nationale Werkgroep Botanie op streeptocht**

### **Excursiekalender**

#### **Zaterdag 3 oktober**

#### **Henegouwse mijngebied**

Gids: Chris De Caluwé, tel. 02/36.16.054.

Afspraak: 9u00 aan het **station van Roux** (Henegouwen) - tot 17u00 kmhok G4.46.13, met mijntrails, kanaal en spoorwegemplacement, waarbij ook het gebruik van verschillende plantenboeken aan bod komt.

**Zaterdag 17 oktober**

**Stadsflora te Brugge**

Gids: Luc Allemeersch, tel. 02/36.16.054.

**Afspraak: 9u00 aan de hoofdingang van het station te Brugge**, waar we de stadsbus lijn 4 nemen naar het Sasplein. Wagens moeten geparkeerd worden in de parking Centrum-Station op 100 m van het station. Dagticket: 2,5 €. **Rugzak met picknick ZEKER meenemen!!** Einde om 17u00. De ganse dag planteninventarisatie in kmhok C2-22-13, met het stadscentrum en de Damse vaart, waarbij ook het gebruik van verschillende plantenboeken aan bod komt.

Aansluitend vergadering voor het opstellen van de kalender 2010.

Voorstellen kunnen ook vooraf telefonisch of schriftelijk doorgegeven worden aan André Van den Bergh, Vitsgaard 9, 1745 Opwijk, tel. 052/35.05.18, e-mail: [andre.vandenbergh@skynet.be](mailto:andre.vandenbergh@skynet.be).

### **Pinksterweekend in de Ahrvallei te Bad Neuenahr – Ahrweiler van vrijdag 21 mei tot maandag 24 mei 2010**

Verblijf in het Dorint Parkhotel “Bad Neuenahr”, in een groen kader, aan de Ahrpromenade, op wandelafstand van het verkeersvrij centrum, op basis van halfpension in twee- en eenpersoonskamers met douche, WC, minibar, haardroger, balkon en sateliet-TV. De prijs bedraagt 167 € per persoon voor de drie dagen in halfpension in tweepersoonskamer of in eenpersoonskamer. (Geen supplement eenpersoonskamer!!). Er is een lift en een gratis parking. Bovendien zijn ook het overdekt zwembad ( 7 x 12 m ) en de sauna gratis voor de gasten. De Ahrvallei is ook gemakkelijk per trein bereikbaar. De tweepersoonskamers hebben allemaal twee eenpersoonsbedden. We verblijven er 3 dagen in halfpension met zeer uitgebreid ontbijtbuffet en 4 gangen menu met keuze van het hoofdgerecht of specialiteitenbuffet.

**Er is een optie voor 26 personen ( 12 tweepersoonskamers en twee eenpersoonskamers) genomen.** Dus voor een eenpersoonskamer is dringend inschrijven de boodschap!! **Daar de optie uiterlijk 23 oktober 2009 verval, moet ten laatste op 20 oktober 2009 het definitief aantal kamers bevestigen worden.** Bakker en winkels zijn in het dorp, zodat bevoorrading voor de picknick geen probleem oplevert. We bevinden ons in de gekende Ahrvallei, de meest noordelijke wijnstreek van Europa, waar zowel witte als rode wijn geproduceerd wordt. Van hieruit hebben we verschillende mogelijkheden om botanische excursies te maken op de warme zuidhellingen van de Ahrvallei, alsook aan de rivier zelf, de Rijnvallei, de Vulkaaneifel, de Kalkeifel enz... Ook een stadshok te Bonn behoort tot de mogelijkheden en de verplaatsing kan gemakkelijk met de trein gedaan worden. Voor de eerste dag zouden we een inventarisatie in de Kalkeifel kunnen doen. Zo krijgen we een bonte afwisseling van plantensoorten.

**Inschrijven kan vanaf nu en UITERLIJK TEGEN 15 OKTOBER 2009** door overschrijving van 50 € per persoon op rekeningnummer 000-0891025-80, Van den Bergh Andre, Vitsgaard 9, 1745 Opwijk. Het saldo dient later op dezelfde rekening overgeschreven te worden, maar hiervoor zal je nog een bericht ontvangen.

Voor eventuele bijkomende inlichtingen, kan je steeds op onderstaande telefoonnummers of e-mailadres terecht.

## **Roze Molen en Buysdelle te Ukkel en Linkebeek**

16 mei

Op de grens tussen Ukkel (Brussels gewest) en Linkebeek (Vlaams gewest) ligt een heuvellandschap dat doorsneden wordt door een meanderend beekje. Op de voor de streek toch wel steile flanken ligt bos en weiland, maar ook een villawijk. Deze locatie wordt op de kaart aangegeven door twee toponiemen: de "Roze Molen" ligt op Ukkels grondgebied en is een verlaten maalterij die thans bewoond als landgoed is ingericht (de molen staat op de Verrewinkelbeek, ook genoemd Linkebeek) en "de Buysdelle" is een waterloopje dat uitkomt in het Verrewinkelbeekdal. Buysdelle is ook het hellingbos dat in de laagte aansluit op de boomgaard van de Sint-Eloois-Hoeve. Op de noordzijde ligt een bosplantage en erboven (weer) een villawijk. Centraal ligt een heuvel met akkers en weilanden die aan de noordzijde over een villawijk uitgeeft op een hoge spoorweg. Langs hier bereiken we het station dat net buiten ons hok e4-45-43 ligt.

### **Bespreking**

Vandaag hebben we afgesproken aan het stationnetje van Linkebeek en daar verzamelen zich Nico Wysmantel (lijst, determ. nadien), Erik Molenaar (verslag, foto's), Emiel Wagemans, Marc Detollenaer, Daniël De Wit (foto's) en Pierre Van Vooren (determ. nadien). Het wordt een afwisselende dag met beekjes, vertuinde bossen en verboste tuinen, velden en natte graslanden.

### ***Station Linkebeek***

We bevinden ons hier net buiten het hok. De diepe spoorbermen zijn verbost met dezelfde soorten als verderop in het bos, maar we noteren hier drie soorten die we deze dag niet zullen tegenkomen, n.b. Bladpeterselie en Muursla, beide tussen de plaveien van de trap aan het station. Op het dak van het station staat een kleine populatie Grote lisdodde.

### ***Vertuinde bossen***

Als we van het station richting Ukkel lopen zien we al meteen een grote populatie zegge in de schaduw van de dreef groeien: Het blijkt *Carex divulsa*, aan het brede in het urntje liggende vruchtje te zien subsp. *leersii*. Het gaat hier s.s. over IJle bermzegge, die ook verderop onder heggen en tegen muurtjes groeit, vergezeld van Reuzenzwenkgras en Boskortsteel. Er groeit overal spontaan Hollandse iep, Kruisbes, Gewone es, Beuk en Zomerlinde. Ierse klimop, Sneeuwbes en Armeense braam zijn hier lokaal dominant.

### ***Gazons***

In de hellende gazons vinden we typerende schraallandflora met veel

Madeliefje en Gewoon haakmos. Opvallende soorten zijn Gewone brunel, Kleine leeuwentand, Kleine veldbies, Muizenoor en Blauw walstro, dat ook tussen de stenen staat te bloeien.

### ***Hellingbos Roze Molen***

Langs een wandelweggetje dalen we af door het bos, waar Bosanemoon stilaan plaats ruimt voor de woekerende cultivar van Gele dovenetel. De boomlaag is grotendeels opgebouwd uit exoten als Witte paardenkastanje en *Robinia*, maar onder de struiklaag met heel wat (echte) Vogelkers en lep groeit nog Bosgierstgras, Boskortsteel, Boszegge, Daslook, Stijve naaldvaren en zelfs (echte) Gele dovenetel. Beneden aan de Verrewinkelbeek groeit ook Tongvaren. De meanders zijn hier uitgesproken, er is veel verval, maar het water is van zeer slechte kwaliteit. Aan de Roze Molen zelf, noteren we naast Japanse duizendknoop en Schijnaardbei ook nog Aardbeiganzerik. Op diverse kwelplaatsen zien we Gewoon diknerfmos.

### ***Natte graslanden***

Op de zuidzijde van dit mooie valleitje ligt een hellinggrasland waar we even een kijkje nemen. De verruiging is er wel groot, maar de erosie en de kwel zorgt voor open plekken. Opvallende soorten zijn Ruw beemdgras en Grote vossenstaart, maar ook Bosbies, Kale jonker, Gevleugeld hertshooi, Beekpunge en Ruw walstro. Stomp en Getand vlotgras staan beide in bloei en worden ze in detail gefotografeerd. Grote kattenstaart baart ons een poos zorgen, omdat er exemplaren bij zijn met een achtkantige stengel. Op Vogelkers in de bosrand groeien hongergallen.



***Stomp vlotgras: middennerf van lemma iets onder de top eindigend***



***Getand vlotgras: middennerf van lemma tot in de onderste tand lopend***

### ***Urbane flora***

Na de middag gaan we naar de ZW-zijde van het hok. We volgen de spoorweg heuvelopwaarts tot in een villawijk. Hier noteren we o.a. Muurvaren, Chinese kamperfoelie, Schijnpapaver, Gele helmblom en Muurleeuwenbek. In de villawijk in Ukkel ontdekken we Bitter barbarakruid, herkenbaar aan de veerspletige bovenste schutbladachtige blaadjes en de onderste bladeren met veel minder dan 13 slippen.

### ***Akkerflora***

Als we de villawijk met zijn smalle weggetjes aan de oostzijde verlaten komen we op de heuvel uit. In de akkers is zo goed als niets te bespeuren. In de karrensporen zien we soorten als Zwaluw tong, Akkerereprijs, Grote leeuwenklauw en Gewone spurrie.

### **Hellingbos Buysdelle**

Als we beneden aankomen ligt voor ons een klein bos waarin we al dadelijk Grote veldbies zien groeien. Onder de gespaarde eiken is een nieuwe aanplant van Beuk gebeurd, maar het staat al vol spontane zaailingen. Naast Bosanemoon groeit er ook Lelietje-der-dalen, IJle zegge, Klein springzaad en Peterselievlier. Deze soorten werden 's morgens aan Roze Molen niet gezien. In kruinen bij de boomgaard aan de Sint-Eloois-Hoeve groeien forse exemplaren Maretak.

### **Landelijke wegen**

Als we terug keren naar het station volgen we enkele veldwegen, waarin we nog een aantal fraaie soorten optekenen. In een wegberm groeien o.m. Gewone rolklaver, Veldbies, Knolboterbloem, Beemdlangbloem, Gewoon reukgras en Zandhoornbloem. Onder een heg staat Gevlekt longkruid. Het is niet duidelijk of dit bij de urbane dan wel de bosflora hoort. In elk geval is de Stijve naaldvaren in de kleine, donkere en met heggen omgeven hellingpaadjes flink vertegenwoordigd. Er is ook een beperkte groeiplaats van Eénbloemig parelgras.

### **Besluit**

We hebben vandaag 270 taxa genoteerd, waarvan er 4 op de Rode Lijst vermeld staan. *Achteruitgaand* zijn Muizenoor en Knolboterbloem en *Zeldzaam* zijn Stijve naaldvaren en Rode spoorbloem. Een 25-tal soorten zijn *indicator* voor "oud bos".

## **Vossemvijver te Vossem en Tervuren**

23 mei

### **Inleiding**

In het hok e5-31-13 ligt een groot deel van het Warandepark van Tervuren. Door een recente renovatie van de Vossemvijver is er voor de natuur nauwelijks enige aandacht. Het domein mikt volledig op de residentiële wandelaar en de 'sportieve' hengelaar, alsof er in Vlaanderen nog niet genoeg terreinen voor dit soort tijdverdrijf werden ingericht. De vallei van de Voer loopt door het gebied en wij zullen vandaag tussen sport, cultuur, architectuur en landbouw een botanische schets maken van wat rest van dit landschap. Het voormalige kasteeldomein was aanvankelijk volledig ommuurd en wij vinden de restanten van deze muren nog terug op onze tocht.

### **Bespreking**

We treffen elkaar aan de kerk van Vossem, iets buiten het hok gelegen. De deelnemers zijn vandaag Nico Wysmantel (lijst, determ. nadien), Erik Molenaar (verslag, foto's), Emiel Wagemans, Mia Schrooten, Piet Coninx, Krista De Greef, Roger Dierckx, Paul Nuyts, Daniël De Wit (foto's), Pierre Van Vooren, Veva Van Vooren en Christa Petyt.

### ***Kerk Vossem***

Terwijl de floristen verzamelen en vondsten uitwisselen wordt er ook even naar de muurtjes gekeken (e5-31-12). Alles is prima doodgespoten en gezandstraald. Toch vinden we nog één Amerikaanse vogelkers, één

Muurvaren, één Mannetjesvaren, één Muurleeuwenbekje en verderop in het dorpje wat Gele helmbloem.

### ***Vossemvijver***

We laten de auto's aan de ingang van het park. Daar vinden we allerhande rommelsoorten door elkaar, zoals Akkerkool, Robertskruid, Stijve klaverzuring, Stippelganzenvoet, Beklierde duizendknoop, Bezemkruiskruid, Herik, Klein kruiskruid, Gewone raket en Gewone vlier. Zo komen we traag uit de startblokken. De grote vijver is helemaal vernieuwd, met klassieke houten beschoeiing en een troep exotische siervogels die het gazon bemesten en kaalvreten. Verder is zowat alles kortgemaaid en moeilijk herkenbaar. Op enkele zeldzame plaatsen heeft men de oeervegetatie ongemoeid gelaten. Daar wemelt het van de insecten en vinden alle soorten netjes uitgegroeid bijeen. In de natte ruigte domineert o.m. Moerasvergeet-mij-nietje, Groot hoefblad en Kruipende boterbloem over Moeraskers, Moeraswalstro, Moerasmuur, Moerasrolklaver, Moerasspirea, Hoge cyperzegge, Blauwe waterereprijs, Klein hoefblad, Echte valeriaan, Heelblaadjes, Gewone waterbies, Pinksterbloem, Veerdelig tandzaad en Watermunt. In het water, dat gevoed wordt door de Voer, treffen we een pioniervegetatie aan met een overvloed aan Zittende zannichellia en algen als darmwier en draadalg. In mindere mate groeit er Grof hoornblad in het harde, voedselrijke water. Er is hogerop nog een vijver, maar deze is afgelaten en er wordt gegraven en slib vastgelegd met curieuze wilgenmatten die al beginnen te schieten. De rottende massa is weerzinwekkend en een onzer trapt spijtig genoeg door de drogende korst in een kwelzone. De vegetatie bestaat voor 95% uit Blaartrekkende boterbloem.

### ***Parkbos***

In de randen van de gazons zijn kleine houtkanten gespaard gebleven. Hierin vinden we al meer kenmerkende zoomsoorten en struweelsoorten als Bosandoorn, Groot heksenkruid, Boszegge en Iep. Op Hazelaar vinden we knopgallen veroorzaakt door galmijten.

### ***Hellingbos***

Langs het hellingbos gaan we de heuvel op. We kunnen goed in het bos kijken, dat momenteel van Beuk is ontdaan en waar Zomereik en in mindere mate Wintereik volop zijn kans krijgt. In de schrale leem groeit veel Pilzegge, Veelbloemige veldbies en een overvloed aan Grote veldbies. Lokaal is Adelaarsvaren dominant. Een mooie vondst is een fors exemplaar Vreemde ereprijs op het pad, vergezeld van Bosereprijs, Gevleugeld sterrenkroos en Bergbasterdwederik. Er staat ook heel wat Framboos en Wilde kamperfoelie in het bos. Een nog niet bloeiend gras wordt pas later benoemd als Hondstarwegras.

### ***Holle weg***

Boven aan de heuvel loopt een holle weg terug in de Voervallei. In deze koelte treffen we nog enkel typische soorten van de streek aan, zoals Bleke basterdwederik, Bosgierstgras, Eénbloemig parelgras, Gevlekte aronskelk, Gewone salomonszegel, Grote veldbies, Hollandse iep, Reuzenzwenkgras en Schaduwgras. Opmerkelijke storingsoorten zijn

jonge vestigingen van Armeense braam en Japanse duizendknoop. Recente solifluxie heeft voor een deel de holle weg verwoest. De herstelling werd blijkbaar met bulldozers uitgevoerd, zodat grote delen mesrecht en onbegroeid waren. Het moet daarvoor wel de moeite zijn geweest, want beneden treffen we zelfs een populatie Ruige leeuwentand aan. Bovendien staat hier Stomp vlotgras in bloei.

### ***Veldwegen***

Langs een veldweg vinden we o.a. Behaarde boterbloem, Gele honingklaver en Vierrijige (winter)gerst. Voor de rest is het er maar povertjes. De meeste mooie wegen zijn onlangs heraangelegd en verhard voor het wandel- en fietstoerisme.

### ***Villawijk en straten***

In de door ons bezochte delen werd niets van belang gevonden. We vermelden hier wel de garden escape van een reuzenvorm van Hemelsteutel (subsp. *maxima*), door ons herbenaemd als Broccoli-vetkruid, wegens zijn potsierlijke wanstaltigheid.

### ***Voervallei***

Langs de in steen en metaaldraad vastgelegde Voer heeft men in de overstromingszone een pad aangelegd met ernaast allerlei boompjes die beschermd zijn met een kous om de stam. In dit dynamische alluvium - (de modder hangt tot een halve meter hoog in de boompjes) - heeft zich een massavegetatie van Stomp vlotgras ontwikkeld, met een door ons nooit eerder geziene omvang. Over ettelijke honderden meters domineert dit toch wel zeldzame gras de omgeving. De planten staan allemaal in bloei, en nergens zien we een ander Vlotgras. Op de met slijk bedolven oevers staat verder Geoord helmkruid, Beekpunge, Slanke waterkers, Gewoon barbarakruid en Rietzwenkgras tussen een hoop banale stikstofminners. Op de oever staat een eenzame jonge Moeraseik. In de zijgreppels die uit de villa's op de helling water afvoeren groeit o.a. Smalle waterpest en Gevleugeld sterrenkroos. In alluviaal bos dat niet is aangeplant staat veel Witte els.

### ***Akkers***

De meeste akkersoorten vinden we niet in akkers, maar in randsituaties los van de landbouw. Villa's in bouw en aanleg van wegen zijn de grootste inbreng. Op een grote maïsakker noteren we maar drie specifieke soorten. Dat zijn Akkerviooltje, Moerasdroogbloem en Akkermelkdistel; soorten die we makkelijk elders hadden kunnen zien. De toplaag van de lemige, vruchtbare grond is grotendeels verdwenen en de onderlaag met grove kiezels treedt naar voor. Mogelijk wil men hier later cactussen verbouwen, want voor iets anders zal de ploeg niet meer kunnen worden ingezet. Grote afspoelingsgeulen lopen over het plateau. Maar in de verte horen we nog Gele gors.

### ***Graft aan paardenwei***

Aan het slot van de excursie bereiken we een graft die tussen een dennenbos annex akker en een lagere paardenwei ligt. Onder de schrikdraad is gemaaid en op de kop van deze steilte vinden we nog

allerlei soorten met een eerder folkloristische waarde, zoals Liggend hertshooi, Gewoon duizendguldenkruid, Zilverhaver, Rapunzelklokje, Eekhoorngras en Muizenoor.

### **Besluit**

Van de 270 taxa die we vandaag gezien hebben staan er vier op de Rode Lijst. *Achteruitgaand* zijn Muizenoor, Ruige leeuwentand en Wintereik. Ruig hertshooi is *zeldzaam*. We hebben deze soorten ook telkens op marginale plekken gevonden, waaruit blijkt dat hun lot zo goed als beschoren is. Opvallende zaken waren natuurlijk de vermaarde exoten zoals Armeense braam en Bonte gele dovenetel, maar ook bizarre initiatieven vielen op. De plantage naast de Voer biedt momenteel onderdak aan de grootste populatie Stomp vlotgras die we ooit ontmoet hebben, en wel dankzij de aanplanting van volkomen onnodige bosjes en de vastlegging van een pad naast een vastgelegde waterloop, zodat het onherroepelijk moet foutlopen met de beekvallei. De afspoeling van de leemkokers is ook hier een vaststaand feit. De massale kweek van exotische watervogels en hun mest-deponering is ook niet mis. Voor de aanwezige wilde avifauna wordt niets gedaan, maar we zagen dacht ik Witgatje, Grote gele kwik en Fuut. We vonden in totaal 27 indicatoren voor "Oud Bos".

## **Provinciaal Domein Nieuwenhoven te Sint-Truiden** 30 mei

### **Inleiding**

Het Provinciaal Domein Nieuwenhoven maakt deel uit van een historisch landgoed met een gelijknamig kasteel. Het bos van Nieuwenhoven, Galgenbos genoemd, is gelegen in de vallei van de Kelsbeek, op de noordelijke heuvelflank. De bodem bestaat op de hoogste delen uit een schraal lemig zand; lager is het zandleem dat overgaat in het beekalluvium van de Kelsbeek. Op de heuvel zijn meerdere natte depressies met kwel aanwezig, die getuigen van een kleiige onderlaag. In de middeleeuwen lagen hier een aantal visvijvers, waarvan het Zwart Water een restant is. Sommige andere vijvers zijn bewaard als hooiland. Vlak langs de beek zijn op de zuidflank vette weiden bewaard die worden begraasd, gehooid en/of nabegraasd. Er is ook een boomgaard (het fructuarium) en een kleinschalige waterzuivering aanwezig. Naast recreatieve infrastructuur en bos is er een natuurreservaat ondergebracht, dat alleen toegankelijk is met een natuurgids. Gelukkig bevinden deze zich in ons midden en kunnen we optimaal het floristisch onderzoek uitvoeren.

### **Bespreking**

Terwijl het leeuwendeel der floristen op studieweekend is in de Moezelvallei zijn volgende floristen op het appel: Erik Molenaar (verslag, foto's, det. nadien), Pierre Van Vooren (det. nadien), Steven Keteleer, Diederik De Leersnyder, Bieke Geukens en Hilde Piccard. Waterzuivering, Vetweide en Visvijver liggen in e6-24-42. Het leeuwendeel van het bos, de hooilanden en het Zwart Water liggen in e6-24-24. De gegevens van het gekapt broekbos langs de Kelsbeek en de veldweg behoren tot een ander uurhok, in ifbl e6-25-31.



### **Resultaatvijver**

We starten de excursie achter de parking waar een kleinschalige waterzuivering aansluit op het restaurant Kelshof. De waterplas is haast dicht gegroeid met een grote rietkraag met veel Brede lisdodde. Het is omgeven met een kort gemaaid gazon waarin we alvast de algemene soorten noteren.

### **Vetweide**

Naar het begraasd grasland is een hooiland bereikbaar met een knuppelpaadje, dat uitgaat aan een poel. De grassen staan hier bijna allemaal al in bloei, met een dominantie van Grote Vossenstaart, Gestreepte witbol en Mannagras; door een strikt natuurbeheer zijn de Dicotylen hier niet bestreden. Zo bloeit er heel wat Veldzuring, Scherpe boterbloem en Echte koekoeksbloem. Er staan ook enkele exemplaren Groot streepzaad in zaad. Al is het grasland jong, het zit al vol Veldrus, Gewoon reukgras, Beemdkamgras en Biezenknoppen. De oevers van de drinkpoel zijn al sterk verruigd en er is opslag van Schietwilg in de kraag met Grote lisdodde.

### **Bos**

Dit is weldegelijk de hoofdmoot van het domein. Door het gradiënt van laag naar hoog noteren we een groot aantal bosplanten. Opvallend is de redelijk natuurlijke samenstelling van de boomlaag. We hadden van dit zgn. parkbos erger verwacht. We vermelden hier spontane vestigingen van Winterlinde, Tamme kastanje en Beuk. In de vochtige leem van het alluvium is een rudimentair Essen-lepenbos aanwezig in de bosrand, met tal van voorjaarsbloeiers, zoals Look-zonder-look, Speenkruid en Bosanemoon. Een pol Struisgras met ietwat brede bladeren en zonder uitlopers bleek bij later nazicht Hoog struisgras. Op de lange witte worteluitlopers zaten overigens meer dan drie schubben. Er is ook heel wat Bergbasterdwederik en Boszegge in bloei. Als de heuvel hogerop gaat wordt het ook schraler, met minder Framboos, Groot heksenkruid en Daslook. Hier verschijnt ook Dalkruid en Wilde narcis, en nog hoger staat Mannetjesereprijs, de bleke ondersoort van Veelbloemige veldbies (subsp. *pallescens*) en Gewone rolklaver in dwergvormen. Zelfs hierboven op de heuvel zijn vochtige depressies aanwezig met Moeraszegge, Hennengras, Kruiwend zenegroen, Reuzenpaardenstaart, Stomp vlotgras, Groot glidkruid, Muskuskruid, Wilde narcis en Slanke sleutelbloem. Plaatselijk staat er nog veel Amerikaans eik in de kruidlaag, maar de moederbomen zijn bijna allemaal opgeruimd. Als we in de omgeving van het Kasteel komen, duiken de gebruikelijke sieroorten wat meer op, zoals Rododendron en Ierse klimop. Vermeldenswaard is hier toch nog de kleine populatie Bosereprijs en enkele jonge vestigingen van Stijve naalddaren. Een atypisch Moerasvergeet-mij-nietje blijkt bij determinatie achteraf een Weidevergeet-mij-nietje, met typisch teruggeslagen haren op de kantige stengel.

### **Vijver Zwart Water**

Onder begeleiding van Diederik en Hilde bereiken we het Zwart water, dat recent deels is ontslibd, maar waarvan een klein, sterk verland deel om natuurredenen is gespaard. Hierin noteren we heel wat soorten uit het

Elzenbroek. Er is hier maar 10% open water over. De oppervlakte is vooral bedekt door een dikke laag Gewoon watervorkje en Klein kroos, tussen Brede lisdodde, Reuzenpaardenstaart, Hoge cyperzegge, Moeraswalstro, Moeraszegge, Gele lis, Grote egelskop, Slanke waterweegbree, Mattenbies en vooral Blaaszegge. Op de verboste oevers staat ook Schietwilg, Dauwbraam, en Gewone es. We fotograferen ook een forse gal op de hauwen van Pinksterbloem. De steekmuggen zijn hier even talrijk als de libellen en juffers. In het pas geschoonde deel van het Zwart Water hebben zich blijkbaar nog niet veel soorten gevestigd. We vinden hier wel een steriele Sterrenkroos tussen de draadalgen. Hier loopt een oud dijkje dat nog getuigt van het aloude visvijvercomplex.

### ***Nat hooiland***

In een verlandde vijver heeft zich een fraai grasland ontwikkeld, waarin allerlei merkwaardigheden zijn terug te vinden. Een niet zo kleine populatie Welriekende agrimonie is herkenbaar aan de frisgroene blaadjes (met gele kliertjes) en de geur van pomelmoes is zelfs herkenbaar zonder de planten te kwetsen. Het is wel een raar allegaartje van zeldzaamheden dat hier bijeen staat. Naast Tormentil groeit Grote keverorchis, Ruw walstro en Slanke sleutelbloem. Dit grazige biotoop wordt overigens niet door één welbepaalde soort gedomineerd, maar is een rijk mozaïek van Biezenknoppen, Blauwe zegge, Scherpe zegge, Veldrus en Echte koekoeksbloem. Centraal loopt een slenk waarin Scherpe zegge dominant is. Over heel het hooiland is Gevlekte orchis aanwezig, maar nog niet volledig in bloei. Een zeer fraaie vondst is een aanzienlijke populatie van Addertong, dat geheel onopvallend begint te sporuleren. Nog merkwaardig is de aanwezigheid van Herfsttijloos, dat zoals bekend, de groeivormen van onze orchideeën danig kan misvormen. Hoewel er heel wat Ree door dit hooiland passeert is de verstoring maar matig. We vinden hier ook Borstelbies, dat in bloei staat.

### ***Visvijver***

Na de middag zetten we het onderzoek verder, waarbij we eerst kijken wat er in de waterpartijen van de recreatievijver groeit. Waar men geen gazonbeheer toepast is een Filipendulion (met een zeldzame Dotterbloem) aanwezig, terwijl in het water vooral drijvende waterplanten gedijen, zoals Watergentiaan, Plomp en een gekweekte soort Waterlelie. Smalle en Brede lisdodde treden er uit de rietkraag en groeien stilaan de educatieve vijver dicht. In het mineraalrijke water groeit vooral Grof hoornblad. Op de toegangszone om te vissen noteren we nog Jacobskruiskruid, Zandmuur en Veldereprijs.

### ***Hooiland twee***

Verder op in het bos, meer aan de oostzijde, passeren we een hooiland waarin we nog soorten vinden die we 's morgens niet hebben gezien. Het is er veel ruiger, maar ook onverwacht vol Biezenknoppen. Bovendien groeit er Egelboterbloem en Grasmuur.

### ***Zure kapvlakte***

In een perceel grenzend aan een akker is recent een deel exoten verwijderd. Er is een welige tier van bramen in de volle zon, maar in

enkele open plekken vinden we pioniers zoals Fraai hertshooi, Dubbelloof, Pilzegge en Bleke zegge. Lelietje-der-dalen vormt nog aaneengesloten vegetaties, maar de planten hebben zeer te lijden van de brandende zon en de oprukkende bramen.

### **Gekapt broekbos**

Ook langs de Kelsbeek is een groot deel van het bos geëxploiteerd met zwaar materiaal. De prenten in de klei zijn steenharde richels. Hoewel er veel spontane opslag is van vooral Zomereik, Gewone es en Zwarte els, heeft men toch een heraanplanting uitgevoerd. Hierbij is de bodem volledig omgewoeld en kunnen we tussen de zich herpakkende voorjaarsbloeiers, met onder meer Bosanemoon, Gevlekte aronskelk, Gele dovenetel, Daslook en Ruige veldbies, een massa pioniers van natte stikstofrijke bodem op tekenen. In de vochtige wielsporen van de zware tractoren staat Gevleugeld sterrenkroos in zaad. Vooral Reuzenbalsemien profiteert van de plotse overvloedige lichtinval.



**Blauw glikkruid in bloei**



**Blauwe zegge in zaad**

### **Veldweg**

Tot slot van de excursie neemt Steven ons mee naar een plek in een akkerrand waar veel Welriekende agrimonie groeit. En inderdaad is het hooiland aan het Zwarte water niet de enige plek waar deze planten gedijen. Ondanks het overvloedige landbouwvergif kunnen we hier nog een heel deel akkerflora noteren. Een zeer merkwaardig fenomeen is de aanwezigheid van een ruime populatie verwilderde Snijselder (*Apium graveolens*), vergezeld van Hondspeterselie. In een zure akkerberm groeit bovendien nog Liggend hertshooi. In de hitte van de namiddag dwarrelt warempel een afgevlagen Distelvlinder op ons af. Het diertje is zo kwiek dat ik het net niet kan fotograferen als het neerstrijkt op zijn waardplant. Het is blijkbaar een wijfje, want na de landing treffen wij er twee eitjes aan op een blad van de Akkerdistel. Daarna lessen we onze dorst in het Kelshof en overlopen we de merkwaardigheden van deze goedgevulde dag.

### **Besluit**

Bij het overlopen van de 260 soorten van vandaag ontmoeten we een aantal soorten van de Rode Lijst. Achteruitgaand zijn Beemdkamgras, Groot streepzaad en Tormentil. Gevlekte orchis en Selderij is kwetsbaar; deze laatste was niet direct de wilde vorm, maar de cv. Snijselderij. Dit telt wellicht niet mee, maar is toch door de omvang een bizar, door ons nooit tevoor gezien fenomeen. Welriekende agrimonie zit in de categorie zeldzaam en is vandaag op twee uiteenlopende plaatsen gezien. Als

laatste vermelden we Watergentiaan dat bedreigd is. Deze planten stonden echter in de educatieve vijver, wat wel vals spelen is met de natuur. De kwestie van het Weidevergeet-me-nietje is een ander paar mouwen. De verspreiding van ondersoorten valt niet af te lezen uit de Rode Lijst, wat bijzonder jammer is in dit Jaar van de Biodiversiteit. In Zuid-Limburg hebben onze noorderburen nog enkele plaatsen met natte beemden waarin dit merkwaardig taxon pertinent aanwezig is. We hebben 36 soorten voor "Oud bos", wat ver boven het gemiddelde van onze gewone excursies uitsteekt. Het domein is erg belangrijk voor de omgeving, daar er voor de rest in dit stuk Haspengouw niets mee kan vergeleken worden. We waren vandaag wel met een klein groepje en waarschijnlijk is ons nog veel ontgaan.

### **Excursiekalender**

In principe gaat het om dagexcursies; wie in de voormiddag mee wil kan dat. Aanpakken voor de namiddag gaat per fon-o-foon. Samenrijden is de boodschap. Contacteer in elk geval de tochtverantwoordelijke of de fon-o-foon 0474/820471.

Wij staan open voor alle belangstellenden; zelfs absolute beginners zijn welkom. Vergeet geen (laarzen, loep, flora en) picknick mee te nemen! "We middagmalen gaarne in een volks café."

#### **Zaterdag 10 oktober Coloma en Mechels veld**

Afspraak: 9u15 aan ingang Technopolis (aan rond punt afrit E19 "Mechelen Zuid")

Tochtverantwoordelijke: Nico Wysmantel - Nico.Wysmantel@pandora.be

### **Limburgse plantenexcursies**

#### ***Natuurstudiewerkgroep Natuurpunt Hasselt-Zonhoven***

Coördinatie: Jan Wyers: 0475 31 37 09, [jan.wyers@skynet.be](mailto:jan.wyers@skynet.be)

Johan Royeaerd: 0486 031 131,

[johan.royeaerd@fulladsl.be](mailto:johan.royeaerd@fulladsl.be)

<http://users.telenet.be/natuurpunthasseltzonhoven/>

#### **17 juni Planten Mijnterril Beringen**

Myriam Timmermans

Op deze aangename zomeravond zijn we met 18 samen gekomen aan het mijnmuseum in Beringen. Dat het volop zomer is, zagen we bijvoorbeeld aan het bloeiend Kruipertje, een grassoort om beginners in die materie moet te geven om verder te gaan. Het Kruipertje of Muizengerst heeft met zijn aarvormige bloeiwijze en lange kafnaalden inderdaad zijn naam niet gestolen. Al de gerstsoorten hebben weerhaken op de kafnaalden. Hierdoor blijven ze in de vacht van dieren hangen en zo geraken de zaden verspreid. Bij honden zouden stukjes zelfs door de huid heen gaan en zo tot ontstekingen leiden. Als je een aartje omgekeerd in je mouw steekt, kruipt het bij iedere beweging een stukje hogerop. Ook het Gewoon struisgras is een laatbloeier.. De pluim is typisch ragfijn, met opvallend kleine éénbloemige aartjes. De Wilde wingerd, waarschijnlijk uit een tuin ontsnapt, zorgde voor prieeltjesachtige toestanden. In deze ruigte voelen

brandnetels, Stinkende gouwe (niet meer goudbloeiend maar met lange houwen), Ringelwikke (met twee dikke, bolle zaadjes in de peul) zich thuis. Wij zagen de zwart blinkende niervormige zaadjes van de Hopklaver, een plant die we herkennen aan het puntje aan het blad. Net voor de brug over het spoor stond een dikke pol Ruwe smele en we zagen de eerste paarsbloeiende Luzerne van de avond. Luzerne is één van de planten die als veevoeder in cultuur werd genomen, groeit het best op kalkrijke, min of meer droge grond en verdraagt vrij veel zout. Alfa-alfa is de spruitgroente uit Luzernezaadjes. De peul beschrijft gemiddeld twee en een halve cirkel en vormt als het ware een dubbele Griekse letter alfa, het zou tegelijk wijzen op de onovertroffen kwaliteit van Luzerne als voederplant. (Krijgen supergoede koelkasten ook niet een AA label?). In het rijtje planten dat we vandaag nog meermaals zouden zien, horen ook Bitterkruid, Basterdklaver en Brandpastinaak thuis. Bitterkruid heeft een bitter smakende wortel, maar dat probeerden wij niet uit, wij herkenden de plant aan zijn terug gekromde buitenste omwindselblaadjes. Basterdklaver is geen bastaard van andere klaversoorten, maar krijgt (in verscheidene talen) de bijnaam hybride omdat haar bloempjes vaak roze zijn, een kleur tussen het wit en het rood van de andere hier veel groeiende klavers. Brandpastinaak, een schermbloemige met een kenmerkend samengesteld blad met 5 tot 11 eironde gelobde en getande slippen, heeft net als de Kaukasische berenklaau fototoxische eigenschappen. In de zon kan het sap brandwonden veroorzaken. Om de Gewone zandmuur op naam te brengen, werden de boeken bovengehaald. De plant heeft driehoekige tegenoverstaande blaadjes en kan groeien op schrale bodem, hier zelfs tussen het asfalt. Bij Citroengele honingklaver is, anders dan bij de Goudgele honingklaver, de kiel korter dan de vlag en de zwaarden. De termen zijn ontleend aan Friese zeilboten. Die hadden aan weerszijden van de kiel (het uitstekend voorstuk), 2 zwaarden hangen, de vlag wapperde bovenaan. Het Veelkleurig vergeet-mij-nietje heeft paarse knoppen. We begonnen met de minder zonnige kant van de terril, waar Akelei nog bloeide, terwijl die in mijn tuintje al zaad draagt. Vorig jaar hadden we slechts een enkel plantje Edel duizendblad gezien, dit jaar ontdekten we er verscheidene. De blaadjes van dit plantje zijn lichter groen en ijler uitgeknipt en de bloem heeft een gele waas. Petra merkte de slanke Mantelanjer op. Rond de kelkbladeren staan de schutbladeren als een mantel, de kroon lijkt klein boven deze groene vesting. De plant is niet vertakt, vandaar dat ze vroeger Slanke mantelanjer genoemd werd. Op een Melige toorts zat een mooie Bessenwants. Het Geel walstro zouden we aan de andere kant van de heuvel nog prachtig bloeiend terugzien. Aan Stinkend streepzaad hebben we gesleuteld (hangende knoppen, een geur van bittere amandelen, uitgebloeid zie je de witte pappusharen). Een onooglijk plantje bleek de Scherpe fijnstraal te zijn. Deze plant staat op de Rode Lijst als "Kwetsbaar". De bloemhoofdjes hebben draadonne lintbloemen, die ongeveer even lang zijn als de omwindselblaadjes. Wim katapulteerde Luc tot in de zevende hemel met het vinden van wat bloeiende Kleine tijm. Dit klein plantje is na 50 jaar weer terug. Het plantje is van de Grote tijm te onderscheiden door de haartjes die rondom de vierkante stengel staan. Bij de Grote tijm staan de haartjes (voornamelijk) in vier rijen, waardoor de stengel rechthoekig lijkt. Volgens Van Landuyt et al. (2006) heet de soort officieel Kleine tijm. Vroeger heette ze Wilde tijm

en daarvoor Echte wilde tijm. De soortnaam 'Kleine tijm' staat tegenover die van zijn broertje de Grote tijm. Die werd vroeger Grote wilde tijm genoemd. Wat de status betreft: de soort is inderdaad uitermate zeldzaam en komt nog slechts op enkele plaatsen in heel Vlaanderen voor. En ook voor Limburg is de soort vermoedelijk inderdaad decennialang niet meer gezien. Dus zeker een belangrijke vondst. De Gekroesde melkdistel heeft ronde oortjes aan het stengelomvattend blad. De Veldkruidkers met zijn rechtopstaand in de bovenste helft vertakte bloeistengels zagen we in allerlei vormen. Het Varkensgras is geen gras maar een lid van de duizendknoopfamilie. Het Fijn schapengras hoort bij het geslacht van de zwenkgrassen. Het heeft een open kale bladschede en schoudertjes (kleine uitstulpingen op de bovenrand van de bladschede ter hoogte van de overgang tussen bladschijf en bladschede) het tongetje is < 1mm. Fijn schapengras vormt nagenoeg geen of uiterst korte kafnaalden. Het Rood zwenkgras is van dezelfde familie: het heeft een borstelvormig (opgerold) blad en ook schoudertjes. Op een stukje van de weg stond het Fraai duizendguldenkruid dicht gezaaid. Het is een piepklein plantje dat de bloemetjes op verschillende hoogte draagt. Gewoon duizendguldenkruid, dat we ook zagen, heeft zijn bloemhoofdjes alle op dezelfde hoogte. Ondertussen waren we op een plek gekomen die een cursus 'Grassen, zeggen en russen' op enkele vierkante meters in beeld bracht. De gemakkelijk herkenbare soorten als Tengere rus, met zijn zeer lange schutblaadjes, Zomprus, die gekromd als een banaan uit de bodem komt, Hazenzegge, met zijn gelijkvormige afgeronde aren die wel op een hazenpootje zouden kunnen lijken, Biezenknoppen met zijn geribde stengel en Pitrus met gladde stengel en doorlopend merg, de Mattenbies die groot en stoer is, de forse Valse voszegge die duidelijk in pollen stond, driehoekig gevleugelde stengels had, een spits lang tongetje dat smaller was dan de bladschijf en een geelgroene bloeiwijze, de Waterbies met zijn eindstandige aar, Greppelrus met blaadjes op de stengels, blaadjes zonder oortjes en afzonderlijke bloemen die telkens twee schutblaadjes hebben,....stonden in het gezelschap van haast niet sleutelbare soorten als Zilte zegge. Als de determinatie van Zilte zegge bevestigd wordt door de specialisten Bert Berten en Leo Andriessen, dan is die nog zeldzamer dan de Kleine tijm. Alle groeiplaatsen in het binnenland blijken volgens de Van Landuyt et al. (2006) verdwenen en de soort komt nog op een handvol plaatsen aan de kust en in de polders voor. Wij geloofden de experts die wezen op Heen, die vroeger Zeebies genoemd werd; op de Platte rus die inderdaad plat was, de Ruwe bies, die inderdaad ruw was. De Hoge of Valse cyperzegge die haar 4- tal vrouwelijke aartjes onder de mannelijke aar een draadje vanuit de stengel laat afhangen. Dat de Grote lisdodde bloeit zonder tussenstuk tussen de vrouwelijke en de mannelijke bloeiwijzen konden we met eigen ogen zien. Deze plant met tot 4 cm. brede bladeren groeit graag in ondiep water. Verderop stond een Geoord helmkruid met warm donkerbruine bloemen, die heel wat gesleutel vroeg. Puntwederik herkenden we van uit de tuin. De bloemen zijn inderdaad puntig. Op onze weg terug naar de auto's noteerden we nog Muskuskaasjeskruid, Bosrank en de specialiteiten Gaffelsilene, Wilde averuit en Absintalsem. Aan deze kant van de terril stonden de Rode spoorbloem en de Gele rudbeckia elkaar in bloeicapaciteit te beconcurreren. Puur natuur uit het pakje?

## **24 juni      Planten in de vallei van de Mombeek**

Johan Royeaerd

We hebben de gewoonte de vallei van de Mombeek te Sint-Lambrechts-Herk doorgaans in de zomerperiode te bezoeken. Maar om wat meer zicht te krijgen op de flora die wat vroeger op het jaar verschijnt, trokken we dit jaar een keer in juni naar het natuurgebied. De weg richting beekvallei staat bol van de 'straatplanten': een grote verscheidenheid, maar in feite 'gewone' soorten. Nu, die hebben natuurlijk recht op hun plekje onder de (blauwe) hemel. We zagen in de wegberm een iep, nog in prima conditie. Verder, onder de bomen, salomonszegel. Ook de Kleine leeuwenklauw op een ex-maïsakker en zelfs een Gewone brem op een bouwwerf: vermoedelijk op aangevoerde grond met een hoge zandfractie erin. De vallei van de Mombeek zelf is het terrein van ruigtekruiden. We zitten hier in Vochtig Haspengouw, met een lemige bodem, en her en der klei door overstromingen van de beek. De grote brandnetel is hier heel dominant, mede door de vele populieren die via hun bladval bijdragen tot een voedselrijke situatie. Koninginnenkruid, Moerasspirea, Harig wilgenroosje: ze palmen aanzienlijke oppervlaktes in. Langs de beek zelf neemt het groot hoefblad letterlijk veel plaats in met z'n reuzenbladen. Op de aarden weg die zich langs de beek slingert doet de eerder zeldzame gevlekte rupsklaver het nog steeds goed: bij het maaien is hij gelukkig uitgerasterd. De plant leek wat in oppervlakte te zijn toegenomen tegenover de voorbije jaren. Een vroeger hooiland wordt geregeld gemaaid, maar geeft een toch vooral 'vergraste' indruk. Dat komt grotendeels door de geregeld optredende overstromingen, die vervuild water over het hele gebied brengen. Dus ook op dit hooiland. Rietgras is er de meest opvallende plant. Het gedeelte dat verder weg van de Oude Mombeek af ligt heeft nog aardig wat Tweerijige zegge, naast Echte koekoeksbloem en Veldrus. Er liggen nog oude grachtensystemen, die stilaan overgroeid zijn, maar zolang de waterkwaliteit niet echt goed is, blijft het moeilijk hier veel bijzondere planten te krijgen. Wat verder herbergt een oude houtwal Eikvaren en Groot heksenkruid. In een klein poeltje overleeft Dwergkroos tussen Mannagrass en Getand vlotgras. Volgend op de houtwal ligt een smalle berm met de omgevende koeienweiden. Daar vonden we vorig jaar de zeldzame Karwijselie. Toen volop in bloei, nu alleen de wortelbladen en een stukje stengel: de rest was jammer genoeg weg gemaaid om het wandelpad open te houden. De info over de zeldzaamheid van deze plant wordt ondertussen nog eens doorgegeven aan de mensen die voor het beheer instaan. Maar de plant overleeft het wel. Het gewoon knoopkruid stond nog blauw te worden in de weide ernaast, het klein streepzaad had zijn integraal gele bloemen reeds ontplooid. En tussen een enkele Veenwortel en nog wat Veldlathyrus keken we ondertussen ook naar dagactieve nachtvlinders en zelfs een paar dagvlinders.

## **1 juli      Planten aan de Rode Vijvers**

Myriam Timmermans

Met 15 kwamen we samen aan de parkeerplaats van de kapel van O.L.V. Luc trok zijn 'laarzenpak' aan, zodat we niet enkel de plantjes rond maar ook de plantjes in de vijvers op onze lijst konden noteren. In het groen rond de kapel zagen we onder andere hoog opgeschoten Madeliefjes,

Tengere rus en IJle zegge. Leo en Cecile herkenden meer specifieke planten ook op zicht. Zij strooiden gul met tips voor snelle herkenning. Ruw vergeet-me-nietje met de haaks (60° à 90°) staande bloemsteeltjes, Kleine leeuwenklauw, waarvan de segmenten van de bloemkelkjes zo naar elkaar staan dat je niet in de bloem kan kijken, de Bosveldkers met de kleine bloemen, de forse Moeraszegge die niet in pollen blijft staan, maar steeds verder loopt. In de vijver bloeide Veenwortel met roos-witte aren en de Waterweegbree met zijn kleine bloempjes. Aan de kant stond de uitgebloeiende Gele lis met zijn zware driekantige zaaddozen, Veerdelig tandzaad, Melkeppe en Egelboterbloem. De lijst van grassen bleef gestadig groeien. Op een stuk grond waar de laatste jaren bos geroid is, deed Luc ons zoeken naar Koningsvaren en Cecile vond drie plantjes dicht bij elkaar. Voor de orchideeënkwekers, die naar het schijnt deze planten verzamelen en ze verwerken tot kiembed, is dit echt te weinig om buiten te komen. Er stond Dubbelloof, bloeiende Gewone dopheide, Kleine zonnedaauw en Wolfsklauw van zowat 1,5 cm. We vonden Trekrus met de bloeistengel die in het midden staat en de opgerolde bladeren die een rozet trachten te vormen. Diegene die het plantje woensdag goed bekeken heeft, herkent het in het vervolg. Het leek precies alsof iemand geprobeerd had de pol borstelblaadjes open te duwen en ze in een cirkelvorm plat te leggen. De Gewone veldbies was ook van de partij en de Kleine duizendknoop hebben we misschien al ettelijke keren over het hoofd gezien. Hij is bovendien door zijn tenger voorkomen wat minder gewapend tegen de concurrentie in vergelijking met zijn naaste verwanten als Waterpeper en Varkensgras. De Kleine duizendknoop heeft dunne stengels waarvan gewoonlijk de onderste helft op de grond ligt. Hij heeft lijn-lancetvormige, aan de voet plots versmalde blaadjes en kleine, zwarte, sterk glanzende nootjes. Een blauwe dop leek voor iedereen associaties op te roepen met campinggas, maar het ging hier om een waterpeilbuis. Jan vond een Cantharel, ook Hanenkam, die er best lekker oranje-geel uitzag. In een uitgegroeide houtwal met Ratelpopulier en Grauwe populier (niet vrouwenpopulier zoals ik noteerde) stond een Zilverden. Voor we een wei met veel bloemen en vlinders passeerden, sukkelden we even door een stukje stevige Pijpenstrootjespollen. In een volgende vijver stond veel Lidsteng en Holpijp. Holpijp is zoals de naam aangeeft volledig hol; de stengel wordt door een dunne wand gevormd. De moerasplant breidt zich vegetatief uit door middel van wortelstokken en kan daarbij dichte matten vormen. Gezien het een sporenplant is uit de paardenstaartenfamilie, bloeit ze niet maar vormt ze sporendragers bovenaan de vruchtbare stengels. De sporen hebben twee, smalle springdraden, die in droge toestand om de sporen zijn gewikkeld; wanneer ze nat worden strekken ze zich en duwen de sporen uit de aar. Uit de sporen groeit een voorkiem waarna de bevruchting kan plaatsvinden. Lidsteng is wel een bloemplant. Lidsteng bloeit van mei tot augustus met groene bloemen, die door de wind bestoven worden. De kroonbladen ontbreken. Er komen zowel eenslachtige als tweeslachtige bloemen voor op dezelfde plant. De mannelijke bloemen hebben één meeldraad met een roodachtig helmhokje. De vrouwelijke bloemen hebben één vruchtbeginsel en de vrucht is een nootje, dat blijft drijven en door watervogels verspreid wordt. Luc wees ons het Loos of Vergeten blaasjeskruid aan. In het water vonden onze watermannen Kranswier, Vlottende waterbies, Zomprus en



Veelstengelige waterbies, waarvan de zaadjes al kiemden voor ze van de plant af waren. Omdat we de "speciaaltjes" wilden ontdekken die Leo ons beloofde in de droogliggende Hoebanksvijver(?), wandelden we in verschillende graden van traagheid langs de veldweg, die in de bermen weer allerlei op te schrijven groen bood, naar the place to be. We konden de kleine fijne Naaldwaterbies vergelijken met de grotere Eivormige waterbies; Waterbies heeft geen bladschijven. De lange stengel is wel met bladscheden bekleed. De stengel van de Naaldwaterbies is vierkant en de plant wordt niet groter dan een stopnaald van 10 cm. De Eivormige is een maat groter en heeft een ovale aar van 3 tot 8 mm. lang. De bloemen hebben 2 stempels en de glanzende zaadjes zijn 1 mm. groot en aan 2 kanten afgeplat. De dunne stengels zijn fijn gestreept. De soort groeit in polletjes en de onderste bladscheden zijn paarsrood. Greppelrus en de enkel in het Limburgse vijvergebied groeiende Gestreepte rus boden zich ook aan ter vergelijking. De Gestreepte rus kraakt als je erover loopt en de aartjes en de zaadjes zijn gestreept, de zaadjes zijn groter dan die van de meer voorkomende Greppelrus. Net als Greppelrus staan de bladeren ook op de stengel en niet enkel wortelstandig, de planten groeien beide in pollen, hebben een bladschede zonder oortjes en de bloemen staan afzonderlijk. Gesteeld glaskroos lijkt erg op Drietallig glaskroos, maar met een loep zie je dat het Drietallig glaskroos ongesteeld is en een prachtig, zij het klein miniatuurbloempje heeft met 3 ronde, roodachtige blaadjes terwijl je Bij het Gesteelde die bloemblaadjes niet ziet. In het voorbijgaan toonde Leo ons de hartvormige zaadjes van het Klein sterrenkroos, dat éénhuizig is. De mannelijke bloem bestaat uit één meeldraad, de vrouwelijke uit een vruchtbeginsel waarop twee draadvormige stijlen zitten. Net voor we uit deze drooggelegde vijver stapten, mochten we nog eens voorzichtig voelen aan het heel ruwe en wat stijve blad van het Rijstgras. Rijstgras komt zelden tot bloei, alleen in september na een warme zomer. En als het al bloeit, dan meestal met onzichtbare bloeipluimen. De bloeipluimen blijven in de bladscheden zitten. Een mooie afsluiter voor deze rijkelijk voorziene plantentocht.

## **8 juli Berm Albertkanaal Godsheide Hasselt**

Johan Royeaerd

De bermen van het Albertkanaal bestaan grotendeels uit aangevoerde grond. Veelal betreft het eerder zandige fracties, die daarenboven vaak gemaaid (en afgevoerd) worden. Hierdoor ontwikkelt zich her en der stilaan een vegetatie van meer bloemrijke, zure schraalgraslanden. Tussen Godsheide en Genk is de aangevoerde grond grotendeels zandig en dus trokken we er daar even op uit om te zien... of er wat te zien was. We begonnen aan de sluizen van Godsheide, op de parking van het golfterrein. Waar een golfterrein dan soms toch nog goed voor is... Het was met enige vertraging, want een meer dan fikse regenbui deed ons een half uurtje langer in onze auto blijven zitten. Maar goed, beter laat dan nooit vertrokken we. Er stond Struikhei op de niet gemaaide randen, met Klein vogelpootje dat door het maaien pas helemaal klein was geworden. De bloempjes waren amper zichtbaar. Boeiend waren ook mini Zandblauwtjes en kleine pollen van Pilzegge. Meest opvallend echter was de massale aanwezigheid van Tandjesgras in de niet gemaaide randen en

op het zuidelijk deel van de parking, dat stilaan aan het verstruiken is. Blijkbaar voelde het Tandjesgras zich hier erg in z'n nopjes: niet alleen stonden er tientallen en tientallen grote pollen, maar de planten waren tot ruim een halve meter hoog. Het haarvormig tongetje was dan ook bijzonder goed te zien. De soort is hier veel talrijker dan op meer ideale bermen, zoals b.v. de bekende Kauwbosstraat te Zonhoven. Andere opmerkelijke gast was het Dwergviltkruid. Dit kleine, wat grijs bestoven plantje is typisch voor zandige en droge bodems. Op sommige plekken in onze heidegebieden, zoals langs het fietspad door de Teut, staat het soms massaal. Maar het is een zeldzaam dingetje. Dwergviltkruid is ook één van de doelsoorten voor de provincie Limburg. Dat betekent dat alles in het werk gesteld wordt om deze soort een duwtje in de rug te geven. Misschien kan vanuit het Groene Huis eens contact opgenomen worden met de Golfclub om deze plant hier beter te beschermen? De bermen van het Albertkanaal zelf zijn ter hoogte van de sluis ten dele vergraasd. Tussen de Bochtige smele in stond er toch Rode schijnspurrie en ook het Zandblauwtje was hier volop aanwezig. De betreden delen, waar ook vaak auto's over rijden, stonden her en der vol met Hertshoornweegbree. Een soort die met zijn geveerde bladeren de laatste jaren hoe langer hoe meer opduikt op tredplaatsen. Zo staat het gazon rondom de kerk in de Banneuxwijk te Hasselt vol met Hertshoornweegbree. Het deel in de richting van de Tuikabelbrug is meer verstruikt en ruiger. Veldrus wijst er op oppervlakkige waterbewegingen. Gewoon knoopkruid doet het hier goed, maar ook Pitrus en Biezenknoppen en eveneens Wilde bertram. We wilden nog wel een eindje verder noordoostelijk wandelen maar de dreigende en bijzonder donkere wolken in het zuidwesten deden ons toch maar op onze schreden terugkeren. Dicht bij de sluis zelf, waar kwistig gemaaid wordt, was de Struikhei nog net 2 cm. hoog. Je kon er bijna golf op spelen... Er stond nog Echt duizendguldenkruid, maar we hadden het hier beter mini duizendguldenkruid genoemd.

## Plantenwerkgroep Natuurpunt Gent

Van onze verslaggeefster Kristel Keppens

**Donderdag 4 juni**

**Gent / UZ (D3-22-44)**

"Lat mie maar lopen langs de straten, ik en mijn lief, da 'k zo geiren zie,..." als we 't lief vervangen door onze plantenwerkgroep, dan klopt het liedje want ook deze week was er weer een grote opkomst -we zien onze plantenwerkgroep immers "geiren"- en we hebben ook weer de hele avond langs de straten van Gent gelopen. Vele grassen waaronder Gewoon struisgras, Straatgras, Ijle- en Zachte dravik, Duist, Witbol, Kropaar, Riet, Liesgras, Rietgras en Veldbeemdgras, de bekendste ooievaarsbekken en de drie te verwachten kruiskruiden, Jacobskruiskruid, Klein kruiskruid en Bezemkruiskruid stonden al gauw op onze lijst. Een Brede wespenorchis tussen de tegels van de stoep bewijst dat deze soort niet al te kieskeurig is qua standplaats. Ondertussen illustreerden de forsere exemplaren aan de andere kant van het hekken echter wel de invloed van de standplaats op de groei en de stevigheid van de planten. Van boven op de brug over de

autostrade bemerkten we verschillende exemplaren van de gevlekte scheerling op de middenberm. Sommige schermbloemigen zijn blijkbaar van ver te herkennen, andere moeten echter van dichtbij bestudeerd worden. Al werd er even gehoopt op Brandpastinaak, we moesten ons toch weer tevreden stellen met de Gewone pastinaak en al leek een plantje verdacht veel op Hondspeterselie, het bleek eens te meer Fluitenkruid te zijn. We konden al even proeven van bijna rijpe zoete kersen en van de bijna rijpe vruchtjes van het krentenboompje, we roken de worteltjes bij het Fluitenkruid en de zoete geur van de bloemen van de Olijfwilg, we voelden de distels en de brandnetels prikken en we hoorden de auto's voorbijrazen.

**Donderdag 2 juli**

**Mendonk / Moervaart (C3-44-31)**

Jean Deprez

Tegen 18u30 hadden nog maar twee PWG-er's, ons zelf niet meegerekend, de kerk van Mendonk gevonden, toen een geïnteresseerde inwoner van dit Gentse kanaaldorp kwam vragen of hij eens mee mocht gaan om te zien hoe zo'n plantentocht verliep. We waren in totaal dus met vijf en tegen dat ik wat uitleg had gegeven aan de geïnteresseerde autochtoon hadden toch nog drie enthousiastelingen het toch ietwat verscholen Mendonk gevonden. Het was al 18u45 toen we via de Baileybrug die sinds 1977 het veer over de Moervaart vervangt naar het vooropgesteld hok reden en onze auto's parkeerden in de omgeving van de St.-Bavokapel waar, naar wordt aangenomen, Bavo omstreeks 652 begraven werd. Het was drukkend warm in de rustige, landelijke uithoek vlakbij de Kennedylaan en we kwamen dan ook maar langzaam opgang. Bovendien waren de eerste planten die werden aangewezen vooral uitgebloeide, min of meer verdroogde grassen die we mits wat overleg en opzoekwerk toch op naam konden brengen. Spectaculaire soorten vonden we overigens niet, maar vanwege het kleine groepje geïnteresseerden was het wel mogelijk om wat uitgebreider in te gaan op de kenmerken en eigenschappen van de gevonden soorten. Plots ontdekte iemand in de gracht langs de weg, verscholen tussen de hoogopgaande vegetatie, een schriële, wat atypische schermbloemige die voor enige discussie en determineerwerk zorgde. Uiteindelijk kwamen we met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid uit bij Watertorkruid, wat een paar meter verder bevestigd werd door enkele duidelijke soortgenoten. Wat verder in een weiland trok een grote, eenzame, geel bloeiende kruisbloemige onze aandacht en na enkele weinig overtuigende langeafstandsgissingen klom toch iemand over de afsluiting of was het er onder, om een stuk van de plant te halen. Hij kwam terug met zowel bloemen als min of meer rijpe vruchten en bladeren, zodat we aan de slag konden. De determinatieoefening met zowel "De Langhe" als "Heukels" leverde Bolletjesraket op wat met de duidelijke schetsen in de "Heimans" kon worden bevestigd. Al gebruikt deze laatste nog de Nederlandse soortnaam *Rapistrum* en wordt er nog onderscheid gemaakt tussen Overblijvende en Eénjarige *Rapistrum* met verschillende ondersoorten en vormen. Ons exemplaar was overduidelijk Eénjarige *Rapistrum* met het meest bolvormige bovenste deel van de vrucht. Wat verder, goed halfweg het kmhok werd de weg geblokkeerd door het hek van klasse 1-stort Mendonk, dat omwille van het storten van baggerspecies en een felle

brand jaren lang in het nieuws is geweest. Gelukkig werden we door onze lokale gast vakkundig door enkele aangrenzende weilanden geleid, zodat we langs de oever van de Moervaart konden terugkeren en onze lijst nog met enkele nieuwe waarnemingen konden aanvullen. Hoewel de duisternis de waarnemingen al een beetje begon te bemoeilijken konden de aanwezigen allemaal toch nog duidelijk het rostellum van een pas ontloken bloempje van de Brede Wespenorchis waarnemen, een bewijs dat er op de PWG-streepochten altijd wel iets te zien valt en de afwezigen ook deze keer ongelijk hadden.

**Donderdag 7 juli                      Zwijnaarde / Schaarke (D23-32-23)**

Een flinke stortbui net voor we uit de startblokken zouden schieten, herinnerde ons aan de volledig in het water gevallen streepocht van vorig jaar en maakte ons des te vastbeslotener om er deze keer wel mee door te gaan. Er wachtte ons een doodgewoon stads hok, zonder speciale planten en dus zonder zware discussies omdat we het altijd roerend eens waren over de te strepen planten. Het werd dus een ontspannen en rustige avond met tijd om tussendoor wat bij te kletsen en om verzonken kennis weer op te rakelen. William herinnerde er ons bijvoorbeeld aan dat iepen niet alleen herkenbaar zijn aan hun brede lancetvormige bladeren met asymmetrische bladvoet maar ook aan het feit dat die bladeren afwisselend in twee rijen langs de takken in hetzelfde vlak staan en dus een visgraatmotief vormen. Jef wist ons te vertellen dat het blad van de Canadese kornoelje 5 tot 7 paar nerven heeft terwijl dat van de Rode kornoelje er meestal vier heeft. Een paar minder verwachte vondsten zoals Klein liefdegras, verschillende exemplaren van Zomerfijnstraal en een Bleekgele droogbloem op een trottoir maakten onze avond ook op botanisch gebied toch min of meer geslaagd.

**Donderdag 16 juli                      Wondelgem / Durmakker – Overdam (C3-52-33)**

't Is zomer en dat laat zich voelen: slechts 12 plantenliefhebbers op post om de buurt van de Ringvaart en de Nieuwe Kale in Wondelgem te onderzoeken. Wie gedacht had dat we toch vooral langs verharde wegen zouden lopen en dus besloten had voor 1 keer de gesloten schoenen thuis te laten, kwam bedrogen uit en zou dat voelen ook... de akkerdistel stak in aantal ver boven de andere planten uit en gebruikte zijn stekels om onze ongewenste voeten op afstand te houden. De gebruikelijke planten passeerden de revue maar we vonden toch ook enkele minder courante exemplaren. Echt duizendguldenkruid kwam veelvuldig voor, we vonden het tuinvliedertje *Verbena bonariensis* en iemand vond het zeldzame Klein robertskruid, een typische spoorwegbegeleider. Dit plantje ziet er bijna hetzelfde uit als Gewoon robertskruid maar dan veel kleiner, de wortelstandige bladeren hebben een korte steel en vormen een dichte rozet. De bloemetjes zijn erg klein en hebben opvallend geel stuifmeel. We herkenden bolletjesraket aan de typische vorm van de hauwtjes die onderaan smal zijn maar zich dan verbreden tot een geribd bolletje, waaraan de plant haar naam dankt. Karel wees er ons nog eens op dat we Zwarte mosterd kunnen herkennen aan de aanliggende hauwen en aan het feit dat elke zijtak een steunblad heeft. De ganzenvoetenfamilie was

ruim vertegenwoordigd en een reuzenexemplaar van de rode ganzenvoet bracht ons kort voor het afsluiten bijna van de wijs.

### **Donderdag 28 juli**

### **Zevergem / Spanjaard (D3-42-12)**

Jean Deprez

Voor het km-hok aan de Schelde in Zevergem dat vanavond op het programma stond lagen de botanische verwachtingen bij de deelnemers terecht heel wat hoger dan voor de meeste hokken die tot nu toe op de kalender stonden. Tijdens het eerste half uurtje passeerden dan ook heel wat klassieke, maar voor ons minder courante soorten van het wat florissanter voorstedelijke gebied met sloten, weiden, een enkele graanakker en een min of meer verwilderd voortuintje de revue. Op een hoop tuinafval stond zowaar ook een Oosterse karmozijnbes mooi in bloei, ze werd zorgvuldig gedetermineerd en genoteerd, waarschijnlijk omdat de soort zowel in de Langhe als Heukels opgenomen is. Eerlijkheidshalve vond ik persoonlijk dat we dan ook de er naast staande en er nog minstens even goed uitziende Oosterse duizendknoop moesten noteren, al was het maar omwille van haar romantische Engelse naam "Kiss-Me-Over-The-Garden-Gate". Om niet langs dezelfde weg te moeten terugkeren trokken we aan de grens van het uurhok enige honderden meters dwars door voor Vlaanderen ondertussen typische geworden maïsakkers. We leken wel illegale pygmeeën in het oerwoud. Bovendien leverde dit avontuurlijke tochtje nog enkele soorten op voor de streeplijst.

Op aanwijzen van Bea vonden we ietwat verscholen aan de rand van een gracht langs een lager gelegen weide "De" plant van deze avond, Grote boterbloem. De grootste inheemse boterbloem doet haar naam alle eer aan en ook de exemplaren die wij zagen waren forse planten met lijn-lancetvormige bladeren, al was het enige bloempje dat nog openstond een stuk kleiner dan de tot 5cm diameter grote bloemen die deze soort volgens de literatuur kan krijgen.

### **Donderdag 6 augustus**

### **Drongen (D3-11-33)**

Een zwoele zomeravond en dan nog volle maan, voor sommigen duidelijk te veel van het goede om een lange streepwandeling vol te houden. De rest probeerde zich zo goed mogelijk van hun taak te kwijten.... Drongen kent mooie, groene hoekjes maar de Catriestraat en omgeving horen daar niet onmiddellijk bij. We streepten dus vooral de traditionele planten zoals Smalle en Grote weegbree, Gewoon en Hoog struisgras, Madeliefje, boterbloemen, Jacobskruiskruid en Akkerwinde. Bij Zwaluwtong zijn de zaden driekantig en dofzwart maar vermits wij een exemplaar aantreffen waar de zaden nog niet rijp waren, moesten we ons baseren op het vruchtdek dat smal gevleugeld en wat langer dan het vruchtsteeltje is. Bij de aanverwante Heggenduizendknoop zijn de zaden daarentegen zwart, glad en glanzend en heeft het vruchtdek brede, vliezige vleugels en is het even lang als het vruchtsteeltje. Moeraswalstro heeft een stompe bladtop, dat wisten we allemaal wel. Maar wat voor velen nieuw was, is dat de bladkransen niet bestaan uit vier gewone blaadjes maar wel uit twee blaadjes en twee steunblaadjes. Een -weliswaar aangeplante- boom stelde ons even voor een raadsel tot iemand de boomhazelaar of Turkse

hazelaar herkende. De groep begon wat te slabakken want ondanks het toch al wat latere uur was het nog steeds erg warm. Onze gids nam dus de gepaste beslissing, einde streeptocht, het was het de hoogste tijd voor een verfrissing!

### **Dinsdag 12 augustus                      De Kiekebossen in Evergem (C3-52-41)**

Wie dacht dat we deze avond een boswandeling voor de boeg hadden, had het bij het verkeerde eind. De Kiekebossen bestaan immers uit natte weilanden, gelegen langs de Oude Kale. Er is veen en kwel en dus staan er deze week planten als Dotterbloem, Zompvergeet-me-nietje, Gewone waterbies, Holpijp, Poelruit, Blauw glikkruid en Tweerijige zegge op onze lijst. We vonden ook Moeras- en Ruw walstro, Blaartrekkende- en Egelboterbloem, Zomprus, een Vergeten hennepplant, Wilde bertram en een Koningsvaren. De traditionele 'moeilijke plant' werd deze keer Rood cypergras ofte *Cyperus longus*, een zich langzaam in onze streken uitbreidende neofiet. Van het ene weiland naar het andere konden we de straten niet vermijden dus ook meer traditionele planten werden op onze lijst aangevuld. Plaatselijk veel voorkomende hazenpootje en muizen-oortjes bevonden zich echter net buiten het hok en moesten dus weer gegomd worden, er moet immers correct en streng gewerkt worden. Maar dat we ze gezien hebben, kan toch niemand ons meer afnemen!

### **Dinsdag 18 augustus                      Evergem / Kruisken (C3-51-42)**

Jean Deprez

Vandaag stond een merkwaardig hok op het PWG-programma, we hadden namelijk afgesproken aan de neogotische parochiekerk van Belzele, een plaats die menig routeplanner en GPS niet kennen. Nochtans is Belzele een dorp dat altijd al deel heeft uitgemaakt van de Oost Vlaamse fusiegemeente Evergem. Aan het einde van een residentiële straat kwamen we algauw terecht bij een grote verkaveling in aanleg, die zo goed als klaar was om de nieuwbouwwoningen te ontvangen van autochtone burgers die straks de migrantenwijken en kansarmenbuurten van de grootstad willen ontvluchten naar wat nu nog "den buiten" lijkt. Gelukkig (voor plantenliefhebbers) moeten steeds meer monotone Vlaamse maïsackers plaats maken voor verkavelingen, want daar moeten zelfs Melganzevoet, Harig vingergras, Kweek en bastaardwederikken het, althans tijdelijk, afleggen tegen een kleurrijke waaier van inwijkelingen als Doornappel, Maria distel, Bonte gele dovenetel, Driebladvetmuur en Scharnier- of Draaibloem. Ja zelfs Kattesnor en Roze hemelsleutel, ook gevluht uit overvolle tuinen in de buurt, hebben zich hier gevestigd in de hoop op dit tijdelijk stuk niemandsland hun vermeende vrijheid te veroveren. In de omgeving van twee bossen, nu ja wat mag tegenwoordig bos heten in Vlaanderen, vonden we naast enkele zeer opdringerige Amerikaanse vogelkersen nog Adelaarsvaren, Brede stekelvaren en wat verder ook Lidrus, twee soorten tandzaad en warempel ook Watertorkruid en Smalle lisdodde! Ongetwijfeld relicten uit een botanisch rijker verleden van deze streek. Toch doet het ons als plantenliefhebbers een beetje pijn aan het hart om te weten dat het grootste deel van de 194 soorten die we vanavond op een paar uur tijd in dit kwartierhok vonden binnen hooguit

enkele jaren zo goed als zeker verdrongen zullen zijn door economisch interessantere soorten, aangeplant in een landschappelijk verantwoord urbaan leefgebied of exoten ontsnapt uit fraaie en trendy droomtuinen. Maar verandering is nu eenmaal een essentiële dynamiek in de evolutie.

### **Dinsdag 27 augustus Gent / Sneppebrug – Blaarmeersen (D3-22-13)**

Jean Deprez

De belangstelling voor het gekozen gebied is, gezien de opkomst vanavond, kennelijk zeer groot. De Blaarmeersen, één van de groenpolen van het grootstedelijk gebied maar in wezen toch vooral een recreatiedomein, spreekt blijkbaar ook tot de verbeelding van de Gentse natuurliefhebbers. En omdat het gebied ook door de stedelijke milieudienst wordt gekoesterd kwamen de plantenliefhebbers er zeker aan hun trekken. Heel wat minder courante, hoewel niet altijd spontane soorten, noopte menig een onder ons ertoe wat dieper in het archief van zijn geheugen te zoeken om de kenmerken en juiste botanische naam van een aantal planten terug te vinden. In deze periode van het seizoen vinden we op onze wandelingen ook regelmatig liefdegrassen. Vanavond kwamen we bij een ervan, volgens een sleutel ooit verschenen in Dumortiera, uit bij *Eragrostis pilosa* subsp. *multicaulis*, een ondersoort die ter hoogte van het tongetje en de basis van de bloeitakken onbehaard is. Volgens een opmerking in de Flora van België zou deze in het NW van het floragebied, dus ook in Gent, ingeburgerd zijn. Een probleem is echter dat Heukels Flora van Nederland geen melding maakt van deze en andere ondersoorten. Komt deze ondersoort niet voor in Nederland en wordt ze daarom niet beschreven of is er volgens de nieuwe inzichten die in de 23ste druk van Heukels worden gehanteerd geen duidelijk onderscheid te maken en is Straatliefdegras een soort met variabele kenmerken. Vermits wij in België strepen heb ik toch maar de ondersoort genoteerd. Chauvinisme of misschien toch eerder een splitters-neiging? Vanavond vonden we ook Kleine kaardenbol en Stijve naaldvaren, twee Rode Lijstsoorten. Op de zogenaamde Rode Lijst staan bedreigde soorten, maar daardoor zijn ze echter niet wettelijk beschermd, tenzij ze ook in de Belgische Wet op het natuurbehoud en het Koninklijk Besluit van 16 februari 1976 worden vermeld. Door bij ruimtelijke planning en beheer aan te dringen om zoveel mogelijk rekening te houden met de Rode Lijsten, wordt wel gehoopt dat ze de kans krijgen zich te herstellen. Ondertussen proberen ook in dit kmhok en verschillende exoten zoals enkele verwilderde kardinaalsmutsen, *Cotoneaster salicifolius*, *Viburnum rhytidophyllum*, Stokroos, Vuurwerkplant en een ooit uit een weggegooid klokhuis gekiemde appelaar te overleven.

## **PWG Vlaamse Ardennen plus**

**Gids: Karel De Waele**

### **Zaterdag 6 juni “Flora van de Scheldevallei” deel 1 in Grootmeers Zingem**

27 deelnemers

We verkenden eerst de Scheldedijk Linkeroever vanaf de Scheldebrug in Zingem. Hier kwamen o.a. Late ogentroost, Vierzaadwikke, Gras-lathyrus, Grote engelwortel, Brede wespenorchis, Heggendoornzaad, Gevlekte rupsklaver en Citroengele honingklaver op de lijst.

Daarna wandelden we een eindje langs de Measureput waar we Gele plomp,, Geoord helmkruid en Blauw glidkruid noteerden.

Tot slot inventariseerden we ons einddoel, het Grootmeers-reservaat.

Hier vielen de massa's Heelkruid op, naast Grote kattenstaart, Poelruit, Rose waterereprijs, Dubbelkelk, Gewone waterbies, Valse voszegge ... en de massaal bruinverkleurde wilgen waarvan het bladmoes door één of ander rupsje weggevreten was. Het werd voor de massaal opgekomen deelnemers zeker een leerrijke en lange namiddag, die zelfs een vervolg kreeg, want 's avonds kreeg ik een telefoontje van Pierre, één van de deelnemers, dat de vreemde dravik, die we aan de auto's gezien hadden de Grote trosdravik was. En inderdaad, na een herbezoekje aan die plek om een herbariumexemplaar mee te nemen bleken de cruciale determinatiekenmerken van deze soort te kloppen! Bedankt Pierre!



(foto: Christiaan Vanheuverzwijn)

### **Zaterdag 20 juni “Flora van de Scheldevallei” deel 2 in Kleinmeers Zingem**

12 deelnemers

We wandelden een hele poos langs het natuurleerpad – met avontuurlijke knuppelpaadjes -tussen Zingem en de Kaaihoeve. Poelruit, Heelblaadjes, Blauw glidkruid, Engelwortel, Zeegroene muur en andere vochtminnende planten kwamen hier op ons lijstje. Bij de wilgen viel de bastaard tussen Katwilg en Boswilg op. Langs de Scheldedijk noteerden we uiteraard de Grote engelwortel, de Brede wespenorchis en Gevlekte rupsklaver. In een drassige weide werden we getraceerd met de vondst van Pijptorkruid, Waterbies, Zomprus, Zeegroene rus, Valse vos- en Tweerijige zegge. In totaal kwamen 191 soorten op de lijst.

### **Zaterdag 1 augustus “Flora van de Leieoevers” deel 1, tussen Deinze kerk en Astene sas.**

12 deelnemers

Het werd voor de gids (en de deelnemers) een vermoeiende excursie want er werden niet minder dan 4 kilometerhokken doorkruist en dus evenveel lijsten telkens opnieuw aangestreept. De voornaamste interessante vondsten waren Bolletjesraket, Pijlkruidkers, Zachte wikke, Aardbeiklaver, Dubbelkelk, Wit vetkruid, Hoge fijnstraal, Brede wespenorchis, Gevlekte rupsklaver, Groene naalbaar, Wilde marjolein, Kleverig kruiskruid, Bezemkruiskruid, Bosrank, Straatliefdesgras, Blauw glidkruid en Aardaker. Een niet onaardige oogst dus.

### **Zaterdag 15 augustus “Flora van de Leieoevers” deel 2 in Machelen aan de Leie.**

8 deelnemers

Eigenlijk was het een slecht gekozen datum om een plantenexcursie te plannen en zeker op die plaats: de bermen tussen Machelen dorp en de brug naar Grammene stonden vol geparkeerd met auto's van bezoekers aan de rommelmarkt in Grammene ... en we moesten langs het smalle pad langs de oude Leie voortdurend opzij springen voor bendes



recreatieve fietsers ... Maar toch werd de excursie een succes qua waarnemingen: we noteerden een eerste vondst van Zomerfijnstraal in deze hoek van ons werkingsgebied en verder konden we ons hartje ophalen aan de typische Leieoevervegetatie met Pluimzegge, Oeverzegge, Valse voszegge, Kattenstaart, Zwart, Veerdelig en Knikkend tandzaad, Kalmoes, Gele lis, Grote engelwortel, ... We constateerden ook dat de invasieve soort Grote waternavel zeer moeilijk te bestrijden is en zagen dat op dezelfde plek het Gele maskerkruid ook al flink uitgebreid is. Op een duiker vonden we een Eikvaren en met behulp van de boeken achterhaalden we zijn echte ondersoortnaam ssp. *prionodes*. Het was dus een zeer leerrijke excursie.

**Zaterdag 29 augustus “Najaarsflora langs de Zwalm” deel 1 in Munkzwalm.** 17 deelnemers

Na een kleine verkenning van het kerkhof als “aperitief” waarbij we de vondsten van Postelein en Muurvaren “smaakten” trokken we naar ons hoofddoel, de Zwalm. Onderweg vonden we tussen de straatstenen beide soorten Liefdesgras, het Klein en het Straatliefdesgras, soorten die stilaan in bijna elk urbaan milieu te vinden zijn. De Zwalmoevers worden meer en meer overwoekerd door Reuzenbalsemien, maar we ontdekten er toch nog authentiekere soorten als Geoord helmkruid, Grote kattenstaart, Beekpunge, Watermuur en Wolfspoot. Op de zandige bodem van een kleine bouwonderneming groeide voorwaar ook Hazenpootje, een voor deze streek ongewone soort. Ook Hoge fijnstraal, Heelblaadjes, Heggenwikke, Ijzerhard en Kamgras kwamen op onze lijst die aangroeide tot 197 soorten. Misschien wel de meest verheugende vondst was de blauwe vorm van het Rode guichelheil, die mooi naast zijn rode broer groeide, zodat we ze goed konden vergelijken.

**Zaterdag 12 september “Najaarsflora langs de Zwalm” deel 2 in Munkzwalm** 12 deelnemers

Ditmaal trokken we langs de Zwalm in westelijke richting, naar de watermolen “Klein Zwitserland”. Opnieuw viel ons op dat – in dit geval vooral aan het Gaverbos – de Zwalmoevers overwoekerd worden door Reuzenbalsemien. Toch vonden we ook ditmaal genoeg andere oeverplanten zoals Moerasvergeet-me-nietje, Grote kattenstaart, Moerasspirea, Geoord helmkruid, Wolfspoot, Watermuur, ... kortom hetzelfde van vorige keer ... of toch niet, want ditmaal vonden we ook Moesdistel. Een populierenbosje leverde ons toch ook enkele andere planten op: Kruldistel, Groot heksenkruid, Brede stekelvaren en Geel nagelkruid. Omdat we een intens vriend koppeltje in dat bos niet wilden storen keerden we echter tactvol en vroegtijdig terug naar de Zwalmrivier. Op de muren van de brugjes aan Klein Zwitserland zochten we tevergeefs naar Muurvaren. Wel vonden we op een andere muur Mannetjesvaren. Aan de vijver groeiden Zwart en Veerdelig tandzaad door elkaar. Op een braakliggend veldje konden we ook goed de Groene amarant met zijn broertje Papegaaienkruid vergelijken. In de kiezels van een oprit vonden we nog een partijtje Vreemde ereprijs. Tot slot, maar dan net buiten onze km<sup>2</sup> van die dag – maar wel in het hok van vorige keer – noteerden we

nog een vreemde vondst, nl. Heen op een werf met opgeslagen grond en kasseien. Opnieuw een voldoening schenkende excursie met exact 200 soorten op de streeplijst.

### **Excursiekalender**

#### **Zaterdag 10 oktober                      Stedelijke flora, deel 2 in Oudenaarde**

Gids: Karel De Waele, tel. 09/3864560 (GSM - enkel die middag: 0474/776276). Samenkomst om 14u aan de parking aan de voorkant van het station te Oudenaarde. Einde omstreeks 17u. We kammen de stationsomgeving uit in hok E2-28-41.

## **Plantenwerkgroep Afdeling De Wielewaal**

### **Excursiekalender**

Info: Evie Verboven                      03 455 35 30  
         Kristine Wuyts                      03 481 94 79  
         [kristine.wuyts@natuurpunt-wielewaal.be](mailto:kristine.wuyts@natuurpunt-wielewaal.be)

Meebrengen: flora en loep, picknick en drank.

#### **Zaterdag 26 september              Inventarisatie kilometerhok in Bonheiden**

Afspraak: 9.00 uur aan de Kerk van Bonheiden – einde 16u30  
Kmhok D5 - 31 - 13 of 14 staat op het programma om te inventariseren.  
De Molenbeek loopt door het hok, weiland, akker, restjes bos, moeras,

#### **Zaterdag 10 oktober                      Lovenhoek, Pulderbos**

Afspraak: 9u00 kerk van Pulderbos – einde 16u30  
We zijn nog niet gaan kijken naar de Lovenhoek in de herfst. Verkleurende bladeren, bessen aan de struiken, de laatste bloeiers; het is weer een ander aspect van dit mooie gebied. In de voormiddag inventariseren we nog met Tansley methode en in de namiddag gewoon genieten

## **Planten- en zwammenwerkgroep Schijnvallei**

### **Dinsdagexcursies**

Elke dinsdagmorgen tussen 9 uur en 12 uur richt de planten- & zwammenwerkgroep een natuurexcursie in, en dit het gehele jaar door. Iedereen is van harte welkom op deze wandelingen.

Wij hebben geen vaste agenda. Geïnteresseerden, die op de hoogte willen gehouden worden van de activiteiten van de werkgroep, kunnen hun e-mailadres doorsturen naar [colybia@skynet.be](mailto:colybia@skynet.be) of [info@schijnvallei.be](mailto:info@schijnvallei.be). Je kunt ook bellen naar Staf Brusselleers op telefoonnummer 03 636 35 08

# Nieuwsbrief Paddenstoelen



## **Paddenstoelenwerkgroep Natuurpunt**

Momenteel zijn er in Vlaanderen 16 paddenstoelenwerkgroepen van Natuurpunt actief.

Zij organiseren talloze excursies waarbij aandacht besteed wordt aan educatie en inventarisatie van gebieden. Deze waarnemingen worden systematisch ingevoerd op op kwartierhokniveau (1 km x 1 km). Deze verspreidingsgegevens kunnen gebruikt worden om een beter inzicht te krijgen in de diversiteit, verspreiding en achteruitgang van paddenstoelen in Vlaanderen.

In Vlaams-Brabant werd in 2001 een atlasproject opgestart met ondersteuning van de provincie.

Momenteel wordt naar 60 gemakkelijk herkenbare soorten op houtsnippers, in graslanden, tussen mossen en in bossen gezocht. Dit project wil iedereen aansporen om in eigen tuin en streek naar paddenstoelen te kijken en de gegevens door te sturen naar Natuurpunt Studie. Meer info over het project vind je op de website.

Een handige brochure voor herkennen van de 60 soorten is verkrijgbaar in de Natuurpunt winkel voor de symbolische prijs van 3 euro.

### **Coördinatie Natuurpunt Studie**

Roosmarijn Steeman  
Natuurpunt Studie  
Kardinaal Mercierplein 1  
2800 Mechelen  
015/ 29 72 22

[Roosmarijn.steeman@natuurpunt.be](mailto:Roosmarijn.steeman@natuurpunt.be)

### **Natuurpunt Educatie**

Hans Vermeulen & Wim Veraghtert  
Graatakker 11  
2300 Turnhout  
tel. 014 47 29 53

[Hans.Vermeulen@natuurpunt.be](mailto:Hans.Vermeulen@natuurpunt.be)

[Wim.Veraghtert@natuurpunt.be](mailto:Wim.Veraghtert@natuurpunt.be)

### **Website (algemeen):**

<http://www.natuurpunt.be>

(Fauna & Flora)

Paddenstoelen



### **Paddenstoel.flits**

Dé maandelijkse digitale nieuwsbrief over paddenstoelen. Vol nieuws over nieuwe publicaties, projecten, excursies en interessante vondsten.

Schrijf je in via  
[www.natuurpunt.be](http://www.natuurpunt.be)

**Ook jij kan iets bijdragen aan de  
Nieuwsbrief Paddenstoelen!**

## Brandplekpaddestoelen gezocht

Een paar maand geleden lanceerden we een oproep voor brandplekken, maar kregen helaas weinig reactie. Momenteel verschijnen de eerste paddestoelen op brandplekken. Als je recente brandplekken weet zijn die je regelmatig passeert, hou ze dan in de gaten. Indien er iets verschijnt kan je een foto maken en doorsturen, maar het is ook mogelijk dat een lokale specialist wil langskomen. Want niet alle zwammen zijn op basis van macroscopische kenmerken uit elkaar te houden. Bijna alle brandplekpaddestoelen zijn zeldzaam in Vlaanderen. Maar niet alle paddestoelen die op brandplekken groeien zijn brandplekpaddestoelen. De Bleekbruine bekerzwam (*Peziza repanda*, foto rechts: André de Haan) bijvoorbeeld, groeit naast brandplekken ook op plantenresten, karton en rottend hout. Meer info bij [Roosmarijn](#)



## Met of zonder stippen...van 13/09 tot 15/11 in Gent

De tentoonstelling "Met of zonder stippen..." is een symbiose van schilderkunst, fotografie en wetenschap. Samen met Kathleen Ramboer en Marc Haerssens ontsluit het natuurmuseum voor kinderen en jongeren, De wereld van Kina, de geheimen van de paddestoel. In oude verhalen, rituelen en bijgeloof duiken mensen op... en ze blijven mensen boeien. Is het niet hun schoonheid of lelijkheid, dan is het door hun eetbaarheid of giftigheid. Deze tentoonstelling gaat officieel open op zondag 13 september om 11 uur.

Waar?: De wereld van Kina: de Tuin. Berouw 55 - 9000 Gent  
natuurmuseum voor kinderen en jongeren

Wanneer?: Openingsuren: van zondag 13 september tot 15 november 2009  
De wereld van Kina: De Tuin is open van maandag tot  
vrijdag van 9.00 tot 17.00 uur  
Zondag en wettelijke feestdagen van 14.00 tot 17.30 uur

Workshops: Over de workshops in verband met dit project wordt u via de website  
op de hoogte gebracht: [www.dewereldvankina.be](http://www.dewereldvankina.be)

## Tussen het veenmos

In natte gebieden met veenmos maak je in deze periode van het jaar kans om een opvallend oranje paddestoel te vinden: het Veenmosvuurzwammetje (*Hygrocybe coccineocrenata*). Op de Vlaamse Rode Lijst zit dit zwammetje in de categorie "Bedreigd" omdat uitgestrekte veenmostapijten op Vlaams niveau zeldzaam zijn.

Maar als je in de Kempen tussen het veenmos begint de zoeken is de kans reeël dat je ze in deze periode vindt. Naast deze opvallende verschijning kan je ook het Vlokkig veenmosklokje (*Galerina paludosa*, foto links) of de Veenmosgrauw-kop (*Tephroclybe palustris*) aantreffen. van pannenkoekenbeslag



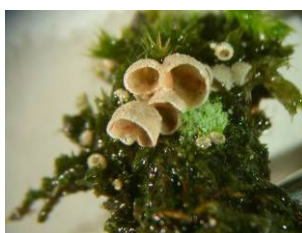
Deze laatste heeft ziet er zoals de naam al doet vermoeden weinig opvallend uit. Maar hij geurt onmiskenbaar naar natte bloem, beter bekend als de geur

### Zonderlinge vondst op houtsnippers

Eind augustus stond er bij de Antwerpse mycologen (AMK) een bezoek aan het Vinne (Zoutleeuw) en het kasteel van Bets (Geetbets) op de planning. Door de droge zomer viel er zelf op de natste plaatsen in het Vinne maar weinig te bespeuren. In de lindedreef van het kasteel van Bets was het al niet veel beter. Langs de mosrijke kant, waar vorig jaar zeldzaamheden als Klein-sporige galgordijnzwam werd gevonden was momenteel geen enkele symbiont te zien. Langs de andere kant, waar houtsnippers liggen om het parkeren te vergemakkelijken, vonden we een aantal saprofyten: Bleek nestzwammetje, Gewone beurszwam, ... en een grote groep leemhoeden. Het ging om verdroogde exemplaren van de Knolletjesleemhoed (*Agrocybe arvalis*) dachten we ter plaatse. Maar gelukkig bekeek André de Haan het exemplaar thuis nog eens goed: met zijn bijna zwarte sporen (die van leemhoeden zijn licht bruin) en jodoformgeur, is dit ongetwijfeld een zwavelkop. De wortelende steel deed een lichtje branden: Ruben Walleyen vond de Knolzwavelkop (*Hypholoma tuberosum*, rechts boven) in 1998, voor het eerst in België op de parking van E411 (Prov. Namen) en een tweede maal in de regio Gent. Voor Vlaanderen zou dit dan tweede vondst zijn. Ook wereldwijd is deze zwavelkop een zeer zeldzame soort met enkele meldingen uit Noord-Amerika, Australië en Japan.



### Uitkijken naar kringen in het mos



De laatste excursie van 2008 van werkgroep Zwamvlok (25/11/2008) werd op bemoste schors van levende beuk een klein schelpvormig paddenstoeltje gevonden. Dit werd meegenomen en na wat zoekwerk thuis kon Muriëlle Deblaere dit zwammetje een naam geven: Mosschelpje of *Chromocyphella muscicola*. Deze soort werd nog niet in Vlaanderen gezien. Dit paddenstoeltje zou een voorkeur hebben voor afstervend en

reeds afgestorven mos op de schors van levende Beuk en groeit bij voorkeur op ooghoogte (0,5-2m). Dit melden ons de Nederlanders die sinds 2005 met een aantal mycologen gericht op zoek gingen en vaststelden dat het helemaal niet zo een zeldzaam ding is. Wanneer je een kring van afstervend mos op een Beuk waarneemt kan je er zeker van zijn dat je tussen juli en januari Mosschelpjes vindt op deze plek. Daar we dikke beuken genoeg hebben in Vlaanderen komt het er gewoon op aan om goed te kijken en meldingen in te voeren op [www.waarnemingen.be](http://www.waarnemingen.be) of door te sturen naar [Roosmarijn.steeman@natuurpunt.be](mailto:Roosmarijn.steeman@natuurpunt.be)

## **Paddenstoelenwandelingen voor iedereen**

### **Zondag 27 september Provinciedomein Wallemote-Wolvenhof te Izegem**

10u00 Kokelarestraat , 8870 Izegem  
Afspraak op parking van het domein  
Organisatie: Mycologia – ZW-Vlaanderen  
Meer info: Vandendriessche Frank  
056-22 71 39

### **Zaterdag 3 oktober Paddenstoelenweekend in Beisbroek**

Het paddenstoelenweekend met een grote verzameling van 'wilde' paddenstoelen uit de Brugse regio gaat door op zaterdag 3/10 van 14u tot 18u en zondag 4/10 van 10u doorlopend tot 18u.

Tip: voor zij die rustig al de verschillende soorten verzamelde paddenstoelen (300 soorten) uit de Brugse regio wil bewonderen raden we aan zondagmorgen een bezoek te brengen aan de tentoonstelling.

### **Zondag 4 oktober Beisbroek**

10u00 Start aan het natuurcentrum Beisbroek

#### **Buggenhoutbos, Buggenhout**

Afspraak aan de Boskapel: Kasteelstraat, tegenover taverne 'De Groene Wandeling' (Buggenhout).  
Natuurpunt-afdeling 's Heerenbosch - Educatie/ ANB  
Meer info: Van Gucht Gustaaf - 052-33 44 56  
9u30 Boeiende en leerrijke excursie met een vermaard paddenstoelkenner: Hans Vermeulen

14u00 Paddenstoelen op **kindermaat**  
Gids: Bert De Doncker

#### **Provinciaal Domein Bergelen, Gullegem**

9u30 Aardappelhoek , 8560 Gullegem  
Natuurpunt-afdeling Wevelgem-Menen  
Bruneel Jozef 056-41 52 90

#### **St.- Arnolduspark en Bassegebos te Tiegem**

14u00 Kapellestraat, 8573 Tiegem  
Natuurpunt-afdeling Krekel Anzegem  
Cooman Eric - 056-77 63 71

9u30 **Putberg, Asse**

**Natuurpunt Asse**

Meer info: [frans.roggeman@telenet.be](mailto:frans.roggeman@telenet.be) of  
02/4525878

Gids: Roosmarijn Steeman

14u00 **Kluysbos, Galmaarden**

Afspraak: Sint-Pauluskapel, Galmaarden

Meer info: André Prové -

[andreprove@hotmail.com](mailto:andreprove@hotmail.com) of 054/589217

Gids: Roosmarijn Steeman

**Koersel**

14u00 Grauwe Steenstraat 7/2, 3582 Koersel

Voor GPS of Routeplanner: Fonteintjestraat.

Organisatie: Bezoekerscentrum De Watersnip

Meer info: 011-45 01 91

[watersnip.anb@vlaanderen.be](mailto:watersnip.anb@vlaanderen.be)

**Domein Nieuwenhoven**

14u00: Hasseltsesteenweg 3800 Sint-Truiden

Organisatie: Aulenteer Natuurpunt i.s.m.

Toerisme Sint-Truiden

Meer info: 011-68 48 93

**Blommerschot (Malle-Zoersel)**

Afspraak: 9u30 Kruising Kruisdreef en

Kluisbaan (nabij het witte kruis)

Einde voorzien om 12h30

Gids: Wim Veraghtert, 0496/97.87.79

**Zaterdag 10 oktober**

14u00 Beukeboomstraat , 3560 **Lummen**

Parking Beukenhof Natuurpunt- Lummen

Meer info: D'Hondt Dirk

013-52 30 46 of 0473-75 15 84

[dirk.dhondt@versateladsl.be](mailto:dirk.dhondt@versateladsl.be)

**Zondag 11 oktober**

10u00 **Hellebos, Kampenhout**

Afspraak: Hellebosstraat (slipschool)

Meer info: [Roosmarijn.steeman@natuurpunt.be](mailto:Roosmarijn.steeman@natuurpunt.be)

**Paddenstoelhappening Keerbergen**

Afspraak: 14u00 't Kasteel Haachtsebaan 85

Meer info: [Hugo.sweerts@skynet.be](mailto:Hugo.sweerts@skynet.be)

**Paddenstoelen op de Kesselse heide**

Afspraak: 13u30, bezoekerscentrum Kesselse  
heide, Vaerestraat 4, Kessel (Nijlen).

Gratis, maar inschrijven is nodig ([info@rlrl.be](mailto:info@rlrl.be)  
of 015 21 98 53).

*Organisatie: Natuurpunt Studie, De Wielewaal,  
RL Rivierenland, provincie Antwerpen*

**Avelgem**

In het vochtige natuurgebied van de Scheldevallei vinden  
we kleurig en vormenrijke paddenstoelen



Afspraak: 14u00 Meersstraat , 8580 Avelgem  
Natuurpunt-afdeling West-Vlaamse  
Scheldemeersen  
Debaene Philippe - 056-77 88 88

**Provinciedomein Baliekouter te Wakken**  
14u00 Ommegangstraat , 8720 Wakken  
Organisatie: PWG ZW-Vlaanderen Mycologia  
Vandendriessche Frank (056-22 71 39)

**Gezwam in de Bellebargie.**

Afspraak: 14u00 aan ingang Bellebargiebos in  
de Oostmoer te Waarschoot ( JH De Valk).  
Gids: Chris Bruggeman.  
Meer info: Christine De Bie, 09/377 68 73  
Organisatie afdeling Eeklo-Kaprijke-Evergem

**Zondag 18 oktober**

**Averbode bos & heide**

13u30: Turnhoutsebaan, 3980 Tessenderlo  
parking Gerhagen  
Averbode Bos & Heide Beheerteam  
Conings Rik 013-78 42 87  
Gids: Roosmarijn Steeman

**Oosteeklo - Dorp , 9968 Oosteeklo**

14u00 aan de kerk  
Organisatie: NP - Meetjeslandse Kreken  
Meer info: Vandevoorde Bart - 0472-47 26 63  
[Bart.vandevoorde@inbo.be](mailto:Bart.vandevoorde@inbo.be)

**Nietelbroeken**

14u00 Sint-Rochusstraat , 3720 Kortesseem  
parking Activiteitenboerderij De Wroeter  
Natuurpunt-afdeling Kortesseem  
Meer info: Castro Kris - 0473-89 56 02  
[kriscastro@skynet.be](mailto:kriscastro@skynet.be)

**Mandelhoek, Ingelmunster**

14u00 Waterstraat , 8770 Ingelmunster  
Afspraak achter de Valora  
PWG ZW-Vlaanderen Mycologia  
Vandendriessche Frank - 056-22 71 39

**Kinder + volwassenwandeling Hechtel**

14u00 Kamertstraat , 3940 Hechtel  
Parking Den Brand  
Natuurpunt-afdeling Hechtel-Eksel  
Bovens Krista - 011-73 12 79  
[natuurpunt.hechtel-eksel@skynet.be](mailto:natuurpunt.hechtel-eksel@skynet.be)

**Gulke Putten**

Afspraak: 9u30 aan parking OC Wingene  
Boskapeldreef 6, St.-Pietersveld, Wingene  
Gids: Mieke Verbeken

### **Domein van de Franciscanen: Gooreind - Wuustwezel**

Afspraak: 9u30 parking klooster langs de Bredabaan.

Natuurpunt-afdeling Wuustwezel i.s.m.

Toerisme Wuustwezel.

Gidsen zijn Dirk Gabriëls en Paul Sels.

#### **Zaterdag 24 oktober 14u00 't Moeraske en Hof ter Musschen – Evere**

Meer info: Bart Hanssens 02/248.08.06 -

0497/599 671 of 02/422 50 36 (werk)

bhanssens@skynet.be 1140 Evere

Organisatie: Natuurpunt Brussel en CEBE

Gids: Roosmarijn Steeman

#### **Zondag 25 oktober Kleiputten Kortrijk**

9u30: Schaapsdreef 29, 8500 Kortrijk

Natuurpunt-afdeling Kortrijk

Vandendriessche Frank - 056-22 71 39

#### **Beisbrouck**

14u00: Diksmuidse Heerweg , 8200 Brugge

parking heideveld Diksmuide Heerweg Sint-Andries

Natuurpunt-afdeling Brugge - Jans Wim

0498-29 61 26 [jans-pillen@village.uunet.be](mailto:jans-pillen@village.uunet.be)

#### **Drongengoed**

14u00: Drongengoedweg , 9910 Ursel

parking ANB, café-restaurant Het Jagershof

Natuurpunt-afdeling Maldegem-Knesselare

Vanaelst Etienne - 09-374 59 86

#### **Wasplaten in d' Heye**

10u00: Danckaertstraat , 8450 Breden thv VMW d'Heye

Natuurpunt-afdeling Middenkust

Vanhoecke Dirk 059-32 29 29

#### **Osbroek te Aalst**

Afspraak: 10u00 aan het\_ infobord ingang Osbroek

Frans Blanckaertdreef (zijstraat Parklaan)

#### **Zondag 8 november Paddenstoelenweetjes op Fort 7**

Afspraak: 9u00 aan de ingang van Fort 7,

Legerstraat 40, Wilrijk.

Leiding en gids: Lucy de Nave 03/237 99 52

## **Natuurstudiewerkgroep Dijleland zoekt wasplaten**

Omdat de topgebieden voor wasplaten niet vrij toegankelijk zijn, organiseerde de Natuurstudiewerkgroep Dijleland onder impuls van Bruno Bergmans in 2008 drie excursies. Op deze manier kreeg iedereen de kans om deze mooie paddenstoelen te leren kennen en konden nieuwe krachten gerecruteerd worden om in deze gebieden naar zwammen te speuren. Hoe meer volk om te zoeken, hoe groter de kans om weer iets nieuws te vinden. Deze stelling bleek te kloppen, de tochten leverden heel wat interessante vondsten op. Deze manier van inventariseren blijkt voor herhaling vatbaar.

In 2009 worden weer drie excursies georganiseerd naar de volgende topgebieden:

01/11 9u30 kerk Hoeilaart – Smeiberg

08/11 13u30 kerk Everberg – De Grubbe

15/11 9u30 Koeheide – wordt afgelast als het gevroren heeft

Roosmarijn Steeman

[roosmarijn.steeman@natuurpunt.be](mailto:roosmarijn.steeman@natuurpunt.be)

Bruno Bergmans

[bruno.bergmans@scarlet.be](mailto:bruno.bergmans@scarlet.be)

## Paddenstoelenwerkgroep Mycoflora

### Excursiekalender

25 oktober: De Liereman Turnhout, parking

8 november: De Kooldries Brecht, parking Cuveéhoeve

6 december: Kesselse heide, parking heide Lindekensbaan

**Dit is telkens zondagvoormiddag van 09u00 tot 12u00**

**Meer info: Anja Wijns 014/75 02 15 of 0496/72 48 11**

## Agenda Zwamvlok

**Inventarisaties:** op dinsdag, telkens om 14.00 uur

**A** - Kluisbos Afspraakplaats: golfterrein De Kluizen, Zandberg 6

**B** - Ledezijde Afspraakplaats: kerk Impe - Impedorp

**C** - Smetlede (Zandputten – Oud Smetlede – Blote Heide)

Afspraakplaats: kerk Smetlede - Smetlededorp

### Vaste data

**C** - 29 september

**A** - 13 oktober

**B** - 27 oktober

**C** - 10 november

**A** - 24 november

### tussenweken (nog te bepalen)

06 oktober

20 oktober

03 november

17 november

## Paddenstoelenwerkgroep Zemst

Vertrek aan de kerk van Weerde om 14 u

woensdag 16, 23 en 30 september

woensdag 7, 14 en 28 oktober

Meer info: Jeanne Peeters

[jeanne.peeters@skynet.be](mailto:jeanne.peeters@skynet.be)

015/ 61.20.86



## Paddenstoelenwerkgroep Zuid-West Brabant

Afspraak: van 9u00 tot 12u00

	<b>Afspraakplaats</b>	<b>Gebied</b>
Woensdag 9 september	Parking voetbal Dworp	Rilroheide
Zondag 13 september	Parking Kriekske	Hallerbos
Woensdag 16 september	Kerk Dworp	Weikes (NP)
Zondag 20 september	Parking Hanenbos	Hanenbos
Woensdag 23 september	Zevenbronnen	Zevenbronnen
Zondag 27 september	Parking PD HuizingenI	Pajottenland
Woensdag 30 september	Laborelec	Kleetbos
Zondag 4 oktober	Parking PD Huizingen	Pajottenland
Woensdag 7 oktober	Acht dreven Hallerbos	Hallerbos
Zondag 11 oktober	Parking PD Huizingen	Pajottenland
Woensdag 14 oktober	Maasdal	Maasdalbos
Woensdag 21 oktober	Parking domein Gaasbeek	
Zondag 25 oktober	Laborelec	Laborelec?
Woensdag 28 oktober	Zevenbronnen	Zevenbronnen
Zondag 1 november	Parking PD Huizingen	Pajottenland
Woensdag 4 november	Parking PD Huizingen	PD Huizingen

## Mycologia Zuid-West-Vlaanderen

Maandelijks paddenstoelentochten op woensdagnamiddag

- 7 oktober Provinciedomein De Palingbeek te Zillebeke  
Gids: Christine Hanssens  
Afspraak: 13u30' grote parking van de Palingbeek te Zillebeke
- 4 november Het bos Den Doel te Zonnebeke  
Gids: José Vandepplancke  
Afspraak: 13u15'–afrit A19 Beselare-Bellewaarde of 13u30' parking domein
- 2 december Provinciedomein Wallemote-Wolvenhof te Izegem  
Gids: Christine Hanssens  
Afspraak: 13u30' parking van het domein, Kokelarestreet te Izegem

Meer info: Hanssens Christine 056/212313  
www.mycologia.tk  
Vandepplancke José 056/354364  
[mycologia@gmail.com](mailto:mycologia@gmail.com)



**Maandelijks microscopie op woensdagnamiddag**

Afspraak: om 13u30' in het N.e.c. de Steenoven, Schaapsdreef 29 te Kortrijk

18 november  
16 december



